

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Zahraniční politika Turecka a vývoj vztahů země s vybranými
státy Blízkého východu po roce 2002**

Jindřiška Boudová

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra Blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**Zahraniční politika Turecka a vývoj vztahů země s vybranými
státy Blízkého východu po roce 2002**

Jindřiška Boudová

Vedoucí práce:

Mgr. Ivan Ramadan, Ph.D.

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne

Jindřiška Boudová

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Ivanu Ramadanovi, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, ochotu, vstřícnost a čas, jenž mi během přípravy věnoval.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	POLITICKÝ VÝVOJ TURECKA MEZI LETY 1923-2002	5
2.1	Období mezi lety 1923-1938	5
2.2	Období mezi lety 1939-1980	10
2.3	Období mezi lety 1981-1990	15
2.4	Období mezi lety 1991-2002	16
3	STRANA SPRAVEDLNOSTI A ROZVOJE.....	20
4	DOKTRÍNA STRATEGICKÉ HLOUBKY	24
4.1	Doktrína strategické hloubky jako součást stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje.....	27
4.2	Politika nulových problémů se sousedy.....	27
5	TURECKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA PŘED ROKEM 2002	30
5.1	Vztahy s arabskými zeměmi před rokem 2002	30
5.1.1	Turecko-iránské vztahy	32
5.1.2	Turecko-syrské vztahy.....	34
5.2	Vztahy s nearabskými zeměmi před rokem 2002.....	37
5.2.1	Turecko-izraelské vztahy	38
6	TURECKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA PO ROCE 2002.....	42
6.1	Vztahy s arabskými zeměmi po roce 2002.....	44
6.1.1	Turecko-iránské vztahy	45

6.1.2 Turecko-syrské vztahy	50
6.2 Vztahy s nearabskými zeměmi po roce 2002	53
6.2.1 Turecko-izraelské vztahy	53
7 SHRnutí VÝSLEDKŮ KOMPATIVNÍ ANALÝZY	57
8 ZÁVĚR	63
9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	67
10 RESUMÉ	75

1 ÚVOD

S nástupem Strany spravedlnosti a rozvoje k moci v roce 2002 se změnila zahraniční politika Turecké republiky. Zahraniční politika země byla jejím prvním prezidentem Mustafou Kemalem do značné míry inspirována Západem. „Otec Turků“ viděl smysl v turecké zahraniční politice jakožto v politice neutrální, ovšem v rámci modernizace společnosti a své země se nechal inspirovat západními zkušenostmi. Pro dosažení svých stanovených cílů použil v mnoha případech různých prostředků, omezil pravomoci vlády ve prospěch rozšíření svých vlastních pravomocí. Období jeho vlády nelze hodnotit jako demokratické, s existencí politické plurality. V průběhu dalších dekád dvacátého století se vývoj země měnil, po konci Kemalovy vlády již lze hovořit o politické pluralitě a toleranci dalších politických stran, ačkoliv na začátku se jednalo o složitý proces. Na konci čtyřicátých let se nově založená Demokratická strana nestihla účastnit parlamentních voleb, následně musela být tehdejším prezidentem İsmet İnönüem oficiálně akceptována politická opozice. Padesátá léta byla sice léty, kdy byla u moci Demokratická strana, ovšem o plnohodnotné demokracii nelze hovořit. Jako výraz nespokojenosti s autoritářským a netolerantním režimem demokratů byla založena nová strana, Strana svobody, jejíž vznik vedl k výraznému zhoršení vztahů napříč politickým spektrem. V padesátých letech přestala být vládou podporována neutrální zahraniční politika a Turecko se začalo politicky veřejně přiklánět k Západu, konkrétně ke Spojeným státům americkým, což na pozadí Studené války znamenalo jasnou orientaci a odklon od Sovětského svazu. V roce 1960 se Turecko poprvé setkalo s vojenským převratem, kdy armáda demonstrovala svou moc. Druhý vojenský převrat a žádosti armády o dodržování kemalistických principů v Turecku přišel v roce 1971. Dva roky po těchto událostech přišlo do Turecka období politického chaosu, vyostřovaly se konflikty mezi politickou pravicí a levicí. Tyto okolnosti vedly ke třetí demonstraci síly turecké armády v roce

1980, kdy vojsko převzalo moc v zemi na dlouhé tři roky. V roce 1982 dosadila armáda do funkce prezidenta svého kandidáta, generála Kenana Evrena, jenž byl prezidentem Turecka až do roku 1989. Nový pohled na zahraniční politiku přineslo prezidentské období Turguta Özala, který si jistě uvědomoval důležitost dobrých vztahů se Spojenými státy americkými, ale jeho pozornost se poprvé začala ve znatelné míře obracet i směrem na Východ, směrem k regionálním partnerům. Na začátku nového desetiletí v parlamentních volbách vyhrála Strana pravé cesty, Süleyman Demirel se stal předsedou vlády, dva roky poté prezidentem republiky. Zásadní zvrat přišel v roce 1995, kdy ve volbách do tureckého parlamentu zvítězila Erbakanova islamistická Strana prosperity, a lídr strany se stal prvním islamistickým premiérem v dějinách Turecka. Ve funkci setrval pouhé dva roky, v roce 1997 byl donucen z funkce odstoupit, strana byla zakázána. V roce 2001 byla zrušena i její méně radikální odnož, Strana ctnosti.

V roce 2002 zaznamenala vítězství v parlamentních volbách Strana spravedlnosti a rozvoje v čele s lídrem strany Recepem Tayyipem Erdoğanem. Ten působil po vítězství ve volbách na postu předsedy turecké vlády do roku 2014. V roce 2014 zvítězil Erdoğan v prezidentských volbách a hlavou Turecké republiky je až do současnosti.

Strana spravedlnosti a rozvoje velmi silně zakořenila ve své ideologii doktrínu strategické hloubky založenou na myšlenkách Ahmeta Davutoğlua, který stejnojmennou knihu napsal. Právě na myšlenkách tohoto díla stavěla strana po vítězství ve volbách v roce 2002. Aplikování doktríny strategické hloubky v praxi znamenalo změnu vývoje vztahů se zahraničními partnery a budování nových vztahů či spojení jiného charakteru se zeměmi, s nimiž do té doby nebyly vztahy příliš významné. Implementace Davutoğluovy doktríny a politiky nulových problémů se sousedy do stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje přinesla značný vývoj ve vztazích s arabskými i nearabskými státy regionu Blízkého východu. Ve velké míře se začaly

vyvíjet vztahy Turecka s Íránem a Sýrií, které v poslední dekádě dvacátého století zaznamenaly spíše stagnaci. Vzhledem k charakteru vývoje zahraničně-politických vztahů s arabskými zeměmi nastala také zásadní změna ve vztazích Turecka s nearabským státem regionu, Izraelem.

První kapitola diplomové práce bude věnována politickému vývoji Turecké republiky od jejího vzniku, tj. od roku 1923. V několika podkapitolách bude připomenut vývoj země a zásadní okamžiky tureckých dějin a politiky mezi lety 1923 až 2002. Pro možnost analýzy vývoje turecké politiky po nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje k moci je nejprve nutné porozumět vývoji země za jejího prvního prezidenta, Mustafy Kemala, a jeho principům a idejím. Vzhledem k metodice diplomové práce, tj. komparativní analýze období mezi lety 1990 až 2002 a období mezi lety 2002 až 2011, bude v poslední podkapitole detailně rozebrán politický vývoj právě v období mezi lety 1990 až 2002, tedy období těsně před nástupem Strany spravedlnosti a rozvoje k moci.

Další kapitola práce bude věnována konkrétně Straně spravedlnosti a rozvoje, která v roce 2002 krátce po svém založení zvítězila v tureckých parlamentních volbách. V této kapitole bude věnována pozornost mimo historie strany také jejímu stranickému programu.

Pro porozumění stranickému programu a ideologii vítězné strany parlamentních voleb z roku 2002 je nutné seznámit se s Davutoğluovou doktrínou strategické hloubky, jež poskytuje nový pohled a udává nový směr turecké zahraniční politiky. Přichází v některých aspektech s revolučními myšlenkami rozšíření spolupráce a zlepšení vztahů se státy regionu Blízkého východu, a naopak s omezením spolupráce se zeměmi Západu, se Spojenými státy či s Evropskou unií. Právě doktrína strategické hloubky a s ní související Davutoğluova politika nulových problémů se sousedy bude tématem čtvrté kapitoly mé diplomové práce, v níž budou rozpracovány hlavní myšlenky Davutoğluova díla

a jejich zapracování do stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje.

Poslední dvě kapitoly práce budou věnovány komparaci zahraniční politiky Turecké republiky a zahraničně-politických vztahů Turecka s konkrétními státy regionu Blízkého východu ve dvou obdobích – prvním bude období mezi lety 1990 a 2002, v rámci druhého období bude práce sledovat změny zahraniční politiky a zahraničně-politických vztahů pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje. V této kapitole bude sledován vývoj vztahů do roku 2011, jelikož právě události tohoto roku na dlouhou dobu opět změnilly charakter zahraničně-politických vztahů mezi Tureckem a zeměmi regionu Blízkého východu. V každé kapitole bude sledován vývoj vztahů Turecka s arabskými a nearabskými státy regionu, přičemž konkrétními vybranými arabskými zeměmi budou Írán a Sýrie, nearabským státem Izrael.

Cílem diplomové práce bude potvrdit či vyvrátit hypotézu, že se s nástupem Strany spravedlnosti a rozvoje k moci razantně změnila zahraniční politika země a zahraničně-politické vztahy Turecka s konkrétními státy, tedy s Íránem, Sýrií a Izraelem. Pro dosažení stanoveného cíle bude diplomová práce analyzovat, zda Turecko po roce 2002 začalo více navazovat vztahy s regionálními partnery a naopak omezovat styky se západními zeměmi. V diplomové práci bude užitá metodika obsahové a komparativní analýzy pracující s informacemi získanými z odborné literatury či internetových informačních zdrojů.

Veškerá arabská vlastní jména a geografické názvy v diplomové práci budou přepisovány do českého jazyka dle úzu definovaného Lubošem Kropáčkem¹, turecká vlastní jména a geografické názvy budou zachovány ve své originální podobě.

¹ KROPÁČEK, L. *Duchovní cesty islámu*, 2011, s. 275.

2 POLITICKÝ VÝVOJ TURECKA MEZI LETY 1923-2002

2.1 Období mezi lety 1923-1938

Turecká republika, jakožto první moderní demokratický stát v islámské části světa, vznikla 29. října 1923² na základě rozhodnutí Velkého tureckého národního shromáždění.³ Prezidentem nově vzniklé republiky byl zvolen dosavadní předseda parlamentu Mustafa Kemal, předsedou tureckého parlamentu se stal İsmet İnönü.⁴ Mustafa Kemal se stal prezidentem následně ještě na další tři čtyřletá volební období, v roce 1927, 1931 a naposledy v roce 1935.⁵ Založení Turecké republiky se od počátku setkávalo s kritikou přívrženců chalífátu, sám Mustafa Kemal si jistou dobu pohrával s myšlenkou zachovat chalífát jakožto symbol sounáležitosti a sjednocení muslimské obce.⁶ Avšak vzhledem k obavám prezidenta, že by instituce chalífátu mohla do budoucna být základnou a podporou pro jakákoli revoluční hnutí, byl jím v březnu 1924 chalífát definitivně zrušen.⁷ Přirozeně byla sepsána také nová ústava, jež plně nahradila osmanskou ústavu z roku 1876.⁸ Nová turecká ústava byla přijata 20. dubna 1924.⁹

První týdny a měsíce po zrušení chalífátu se nesly ve znamení nespokojenosti a bojů. Ačkoli se bezprostředně po vyhlášení republiky mnoho Kurdů přidalo na stranu tureckých nacionalistů a nijak zvlášť se neucházeli o vlastní autonomii, která jim v Sévres byla přislíbena, v roce 1924 se vztahy turecké vlády a Kurdů začaly významně zhoršovat.

² AZAK, U. *Islam and secularism in Turkey: Kemalism, religion and the nation state*, 2010, s. 9.

³ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 183.

⁴ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 77.

⁵ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 185

⁶ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 77.

⁷ SIEGL, E. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*, 2013, s. 54.

⁸ ÖZBUDUN, E. *The constitutional system of Turkey: 1876 to the present*, 2011, s. 3.

⁹ KAPUCU, N., H. PALABIYIK. *Turkish public administration from tradition to the modern age*, 2008, s. 46.

Vládou byla zakázána výuka kurdštiny, a další napětí bylo vyvoláno mimo jiné také přesouváním Kurdů do západní části země. Jako snaha o záchranu chalífátu proběhlo o rok později v Turecku kurdské povstání, ovšem skutečný cíl kurdských představitelů bylo kromě dosažení kurdské nezávislosti také ohrožení tureckého nacionalismu a sekularismu. Výsledkem těchto potlačených snah byla následná velmi tvrdá opatření a nové zákony, které vložily do rukou turecké vlády a jejího předsedy İnönüa téměř neomezenou moc.¹⁰ Tato moc byla využita jak proti Kurdům, tak také proti jakýmkoli dalším objevujícím se odpůrcům režimu Mustafy Kemala.¹¹ Mimo jiné umožnila İsmetu İnönüovi cenzurovat mnoho konzervativních či levicových tiskovin.¹² V roce 1926 došlo ke zpřísnění přístupu k odpůrcům, důvodem byl neúspěšný pokus o atentát na prezidenta republiky v polovině roku 1926.¹³

Vzhledem k celoživotnímu negativnímu přístupu Mustafy Kemala k jakémukoli náboženství, konkrétně pak k islámu či arabsko-islámské kultuře, snažil se prezident nově vzniklé republiky o její modernizaci a sekularizaci, přičemž vzorem mu v těchto snahách byl západní model fungování moderního státu.¹⁴ Usiloval tedy z tohoto důvodu o razantní změny ve své zemi, splnění svých cílů si stanovoval vždy ve velmi krátkém časovém úseku, jelikož se „vytouženého ovoce“ chtěl dočkat ještě za svého života. Prostředkem k dosažení stanovených cílů mu byly reformy, dnes nazývané jako kemalistické.¹⁵ Mezi ně patřilo například odsunutí náboženství z veřejné do privátní sféry, výměna tradiční rudé pokrývky hlavy za klobouk západního stylu, zavedení gregoriánského kalendáře, změna dne volna z pátku na neděli či povinné užívání příjmení.

¹⁰ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 185.

¹¹ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 77.

¹² KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 185.

¹³ ŞIŞMAN, C. *The burden of silence: Sabbatai Sevi and the evolution of the Ottoman-Turkish dönmes*, 2015, s. 283.

¹⁴ AZAK, U. *Islam and secularism in Turkey: Kemalism, religion and the nation state*, 2010, s. 11.

¹⁵ BERKES, N. *The development of secularism in Turkey*, 1998, s. 461.

Tři roky po vzniku republiky byl přijat nový občanský zákoník, jež byl velmi inspirován moderním švýcarským občanským zákoníkem. Byla zrušena polygamie i náboženské sňatky. Nejen tento zásah do rodinného práva, ale i všechny další významné změny obecně, vyvolaly mezi tureckou společností obrovskou vlnu nevole. Tak jako byl Západ ve vší své modernitě vzorem Kemalovi v mnoha zmíněných reformách, byla tak i západoevropská žena vzorem pro další změny týkající se žen. První významné změny se primárně týkaly především městských tureckých žen, které se nyní mohly zapojovat do veřejného života, účastnit se společenských akcí či vybrat si i povolání, které bylo do té doby určeno výhradně mužům.¹⁶ Výrazně se také změnil pohled na tureckou ženu z hlediska sexuality, prvním paprskem bylo konání soutěže Miss Turecko v roce 1929, a pár let poté další kroky například v podobě možnosti dámských návštěv na tureckých veřejných plážích. Téměř souběžně s otevřením pláží se ženám otevřely také volební místnosti.¹⁷ Konkrétně v roce 1930 na komunální úrovni, o čtyři roky později na úrovni národní.¹⁸

Všechny tyto reformy se nám přirozeně mohou jevit nanejvýš logické, je ovšem nutné objektivně si zhodnotit i další okolnosti doprovázející Kemalovu vládu. Mustafa Kemal současně velmi posiloval svou moc v zemi, jeho vládu lze nazývat diktaturou či autokracií.¹⁹ Na počátku třicátých let dvacátého století byly zrušeny parlamentní volby probíhající každé čtyři roky, a jedinou povolenou politickou stranou se stala Republikánská lidová strana. Tomu předcházela poslední snaha Mustafy Kemala o vícečlennou politickou scénu v roce 1930, kdy bylo ze strany prezidenta povoleno založení liberální Svobodné republikánské strany. Vznik nové strany ovšem přinesl tak obrovské nadšení turecké

¹⁶ AZAK, U. *Islam and secularism in Turkey: Kemalism, religion and the nation state*, 2010, s. 12.

¹⁷ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 79.

¹⁸ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 198.

¹⁹ AZAK, U. *Islam and secularism in Turkey: Kemalism, religion and the nation state*, 2010, s. 9.

společnosti, kterého se Kemal natolik obával, že doporučil rozpuštění strany. Toto přání bylo předsedou nové partaje vyslyšeno a strana byla velmi rychle rozpuštěna.

Principy přijaté republikány v roce 1931 do svého stranického programu získaly později obecné označení „kemalismus“. O několik let později byly tyto principy zařazeny také do turecké ústavy.²⁰ Pozměňovacím zákonem byl turecký stát označen za

- republikánský – stanoví, že jediným možným státním uspořádáním tureckého státu je republika,
- nacionalistický – je kladen důraz na vytvoření nové identity vylučující identifikaci Turků s islámem,
- lidový – potvrzuje vyšší postavení národních zájmů nad zájmy osobními,
- etatistický – určuje rozhodující a nenapadnutelnou roli státu v hospodářském odvětví,
- laický – popisuje světský charakter státu, převod náboženství do privátní sféry,
- revoluční – legitimizuje provádění společenských, politických či hospodářských reforem.²¹

Kemalismus se s podobě těchto šesti principů či zásad stal následně státní ideologií.²²

Na konci dvacátých let bylo Mustafou Kemalem reformováno písmo, místo arabského písma začala být od 1. ledna 1929 jednotně používána mírně upravená latinka. Vzhledem k nedostatečné znalosti nového písma velké části turecké společnosti byla nutná její alfabetizace. V Kemalových očích se tak díky tomuto přechodu z arabského písma

²⁰ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 81.

²¹ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 185.

²² PARLA, T., A. DAVISON. *Corporatist ideology in Kemalist Turkey*, 2004, s. 14.

na latinku zvýšil kredit Turecka, redukoval se pohled na jeho zemi jako na zaostalý islámský národ hovořící arabským jazykem, a stát se naopak o další krok přiblížil Západu. Ruku v ruce s reformou písma přišla velmi záhy také reforma tureckého jazyka. Z něj byly odstraněny mnohé arabsko-perské gramatické jevy. Přílišná aktivita lingvistů však měla za důsledek vznik mnoha nových a ne příliš srozumitelných výrazů, které sám prezident během několika svých projevů použil. Po Kemalově smrti došlo k unifikaci jazyka do srozumitelnější podoby, a mnoho dřívějších prezidentských projevů muselo být překládáno do moderní turečtiny, aby i mladší generace Turků mohly textu porozumět.²³

V rámci zahraničně-politických vztahů se mladá republika setkala s jedním zásadním problémem, a tím bylo území iráckého Mosulu, nárokovaného jak Tureckem, tak Velkou Británií. Společností národů bylo toto území označeno v roce 1925 za irácké, potažmo britské, jelikož Irák byl v dané době britským mandátem. Díky společným nepřítelům, fašistické Itálii a nacistickému Německu, se postupně zlepšovaly vztahy Turecka, Velké Británie a Francie. V roce 1934 došlo mezi Tureckem, Řeckem, Jugoslávií a Rumunskem k podepsání Balkánského paktu.²⁴ Následně v roce 1937 byl podepsán Saedabadský pakt, jenž významně zlepšil vztahy mezi Tureckem, Afghánistánem, Irákem a Íránem.²⁵ K výrazně lepším vztahům mezi Tureckou republikou a Íránem přispěla bezesporu i návštěva Rézy Šáha v turecké Ankaře.²⁶

V roce 1932 se země stala členem Společnosti národů. O dva roky později se rozhořel boj o provincii Hatay, kterou si nárokovalo jak Turecko, tak i syrští politici usilující o nezávislost na francouzském mandátu. Na konci třicátých let dvacátého století byl tento spor ukončen

²³ ÖZYÜREK, E. *The politics of public memory in Turkey*, 2007, s. 5.

²⁴ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 93.

²⁵ KUMRAL, M. A. *Rethinking Turkey-Iraq relations: the dilemma of partial cooperation*, 2016, s. 64.

²⁶ MAFINEZAM, A., A. MEHRABI. *Iran and its place among nations*, 2008, s. 56.

a Hatayská provincie se po své krátké nezávislosti stala součástí Turecka.²⁷

První prezident Turecké republiky zemřel 10. listopadu 1938 a novou hlavou státu se stal bývalý premiér İsmet İnönü.²⁸

2.2 Období mezi lety 1939-1980

Národní shromáždění zvolilo İsmeta İnönüa prezidentem republiky poprvé v roce 1939, následně po čtyřech letech v roce 1943 a naposledy v roce 1946. Role prezidenta ve válečném období se İnönü zhostil tak, aby Turecko utrpělo co nejmenší škody. Snažil se pro zemi udržet neutralitu, která po několika válečných událostech nebyla zachována a skončila podpisem Smlouvy o přátelství s Německem v roce 1941. Toto přátelství trvalo až do roku 1944, kdy Turecko své diplomatické vztahy s Německem ukončilo, přičemž už od roku 1943 dával jak americký prezident Roosevelt, tak britský premiér Churchill jasně najevo, že nebude-li pakt Turecka s Německem vypovězen, velmi pravděpodobně nastane po prohře nacismu izolace Turecka. Symbolická válka byla Německu a Japonsku Tureckem vyhlášena až v únoru 1945.²⁹

Nejbližší poválečná léta se nesla ve znamení sbližování se s Řeckem, Íránem a Spojenými státy. Rychlý příklon k politické pluralitě sliboval Turecku zisk materiální podpory právě od Spojených států. Nejen však tyto mezinárodní zájmy, ale i zájmy domácí, připravily půdu pro rozkvět demokracie v Turecku, velmi rychle klesaly preference kemalistů, narůstala nespokojenost všech vrstev obyvatelstva. V roce 1946 byla Menderesem, Bayarem, Köprülüem a Koraltanem založena Demokratická strana. Okolnosti však nově vzniklé straně nepřály, posunutý termín parlamentních voleb neumožnil její dostatečnou přípravu. Následné události nadále příliš nenasvědčovaly rozvoji pomalu

²⁷ WILSON, T. M., H. DONNAN. *Border identities: nation and state at international frontiers*, 1998., s. 265.

²⁸ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 187.

²⁹ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 97.

budované demokracie, v roce 1947 musela být İsmetem İnönüem legitimizována opozice.³⁰ V roce 1950 proběhly první svobodné volby, jejichž vítězem se stala právě demokratická opozice reprezentující konzervativnější část turecké společnosti, na rozdíl od Republikánské lidové strany neztotožňující se s Atatürkovým sekularismem.³¹

Nová dekáda, ačkoli demokratická, ovšem stále řízena ústavou z roku 1924, symbolicky rozdělila tureckou společnost. Demokratická strana se pyšnila novým mladým kolektivem složeným z obchodníků a podnikatelů. Opoziční kruhy byly tvořeny úředníky a vojáky. Novým premiérem se stal Adnan Menderes, prezidentem byl zvolen Celâl Bayar. Právě Menderes inicioval čistky v armádě a na vyšších úřednických pozicích. První polovina padesátých let ale nebyla dobrou ukázkou budování fungující demokracie, Demokratická strana naopak inklinovala k omezování svobody a opozice. V půlce dekády, jakožto vyjádření nesouhlasu s přicházejícím autoritářským způsobem vlády, došlo k rozdělení Demokratické strany a vzniku nového křídla, Strany svobody, jejímž lídrem se stal Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu. Propast mezi Demokratickou stranou a opozicí se nadále prohlubovala.³²

V rámci zahraniční politiky Turecka tohoto období se země začala více než v předchozích neutrálních letech orientovat na Západ. V únoru 1952 vstoupilo Turecko do NATO a tím bylo symbolicky zpečetěno spojenectví Turecka se Spojenými státy a Západem stojící proti Sovětskému svazu. O tři roky později se Turecko stalo členem další významné aliance, Bagdádského paktu, který od roku 1959 pod názvem CENTO fungoval až do konce sedmdesátých let.³³ Mnohem komplikovaněji než vztahy se západními zeměmi, se vyvíjely vztahy se státy Blízkého východu. Snahy o vytvoření přátelského spojenectví

³⁰ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 99.

³¹ SIEGL, E. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*, 2013, s. 55.

³² PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 103.

³³ KREISER, K., CH. K. NEUMANN a P. KUČERA. *Dějiny Turecka*, 2010, s. 213.

mezi Tureckem a Egyptem nebyly úspěšné, jediným skutečným tureckým spojencem v regionu byl Irák. Tím byl však pouze do roku 1958, tedy do státního převratu, během kterého turecký spojenc, irácký premiér Núrí as-Sa'íd, a král Fajsal II. padli, a Turecko se krátkou dobu připravovalo na vojenskou intervenci. Již od roku 1949 byl Tureckou republikou uznán stát Izrael. Turecko-egyptským vztahům rozhodně nepomohla ani egyptská pomoc Sýrii po výhrůžkách vojenskou intervencí ze strany Turecka.³⁴

Konec Menderesovy vlády, který přišel v květnu 1960, byl vítán především městskými elitami. Na Menderese připravený armádní převrat³⁵ vynesl do jeho funkce Cemala Gürsela, který získal nejen funkci předsedy vlády, ale také funkci prezidenta, ministra obrany a lídra Výboru národní jednoty. Vložila tedy nemalou moc do rukou jednoho člověka, což vyvrcholilo rozpuštěním Demokratické strany ještě v ten samý rok.³⁶

Po rozpuštění strany došlo k soudu členů Demokratické strany a odsouzení patnácti z nich na smrt. Mezi nimi byl například i Adnan Menderes, jež byl v září 1961 popraven oběšením. Celâl Bayar byl pro vysoký věk odsouzen pouze na doživotí a následně v roce 1964 propuštěn.³⁷

V roce 1961 byla sepsána nová ústava, která byla oproti té staré mnohem tolerantnější. Současně byla zřízena nová horní komora parlamentu o 150 členech. Začalo být také užíváno proporcionalní zastoupení ve sněmovně, přičemž tento systém dal do budoucna možnost

³⁴ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 106.

³⁵ SIEGL, E. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*, 2013, s. 56.

³⁶ YANIKDAĞ, Y. *Healing the nation: prisoners of war, medicine and nationalism in Turkey, 1914-1939*, 2014, s. 250.

³⁷ *Middle East record*, 1960, s. 562.

i menším politickým stranám. Pro kontrolu právního řádu byl vytvořen nezávislý ústavní soud.³⁸

V tomtéž roce vznikla nová politická strana, Strana spravedlnosti, která byla pokračovatelkou zakázané Demokratické strany. V parlamentních volbách získala s 35 % hlasů druhé místo. Premiérem byl v tomto volebním období İsmet İnönü.³⁹

V dalších parlamentních volbách v roce 1965 získala Strana spravedlnosti 53 % hlasů, a předsedou vlády se tak stal lídr strany, společností nepopulární Süleyman Demirel.⁴⁰

V šedesátých letech se zformovala ultranacionalistická Republikánská vesnická národní strana, z níž její lídr Alparslan Türkeş vytvořil militantní radikálně nacionalistickou skupinu vyznačující se panturkismem a návratem ke kemalismu. Na konci šedesátých let změnila strana své jméno na Stranu národní akce a Türkeş změnil ideologii partaje z kemalismu a sekularismu na proislámskou rétoriku. V podobné době vznikla také Erbakanova Strana národního řádu.⁴¹

V roce 1971 došlo v Turecku k dalšímu vojenskému zásahu. Armáda žádala od turecké vlády dodržování kemalistických principů, v opačném případě byla armáda připravena zasáhnout a chopit se moci. Po odstoupení dosavadního předsedy vlády armáda do funkce dosadila republikánského zástupce Nihata Erima. Ve stejném roce došlo k rozpuštění Strany národního řádu. Erbakan však o rok později založil další politickou stranu, Stranu národní záchrany. Vláda nového premiéra Erima omezila svobodu tisku, televize a rozhlasu, mimo to také redukovala pravomoci Ústavního soudu. Další rok proběhly prezidentské

³⁸ KAPUCU, N., H. PALABIYIK. *Turkish public administration from tradition to the modern age*, 2008, s. 46.

³⁹ MIKABERIDZE, A. *Conflict and conquest in the Islamic world: a historical encyclopedia*, 2011, s. 435.

⁴⁰ HEPER, M., S. SAYARI. *Political leaders and democracy in Turkey*, 2002, s. 89.

⁴¹ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 110-112.

volby, ve kterých neuspěl adept navržený armádou, a prezidentem Turecka se stal Fahri Korutürk.⁴²

Období mezi roky 1973 a 1980 lze charakterizovat jako období temna, dvě nejvlivnější politické strany, Republikánská lidová strana a Strana spravedlnosti, nebyly ochotné na čemkoli se dohodnout. Po parlamentních volbách v roce 1973 byla Ecevitem sestavená koalice levice a Erbakanových islamistů, která ovšem setrvala pouhý jeden rok.⁴³

Výsledkem kyperské krize, která probíhala na ostrově v roce 1974, bylo vyhlášení Severokyperské turecké republiky, již nikdo kromě Turecka neuznal.⁴⁴

Po odstoupení dosavadního premiéra Ecevita v roce 1974 vznikla koalice nesoucí název Národní fronta, jež fungovala až do roku 1977. V tom roce byly vypsané nové volby, v nichž úspěch slavil opět Ecevit, vládu však nesestavil, a vznikla tak opět Národní fronta fungující však jen pár měsíců, po nichž se premiérovi podařilo sestavit fungující vládu. Toto Ecevitovo období hodnotila turecká společnost jako neúspěšné. Velmi se polarizovala společnost a vznikala nepřekonatelná propast mezi pravicí a levicí.⁴⁵ I tato skutečnost přispěla k rozhodnutí Abdulláha Öcalana založit Stranu kurdských pracujících a usilovat o kurdskou autonomii.⁴⁶

Po volbách v roce 1979 se premiérem stal Süleyman Demirel. V tomto období nadále pokračovaly boje a násilí mezi pravicí a levicí. Toto období nebylo příliš úspěšné ani ve věci mezinárodních vztahů. Na začátku roku 1979 vystoupil Írán ze společenství CENTO, přičemž mimo jiné i toto íránské rozhodnutí narušilo do té doby dobré vztahy se Spojenými státy. Naopak Turecko se stalo významným americkým

⁴² GÖÇEK, F. M. *The transformation of Turkey: redefining state and society from the Ottoman Empire to the modern era*, 2011, s. 141.

⁴³ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 118.

⁴⁴ CHAURASIA, R. S. *History of Middle East*, 2005, s. 371.

⁴⁵ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 120.

⁴⁶ STANSFIELD, G., M. SHAREEF. *The Kurdish question revisited*, 2017, s. 197.

partnerem, jelikož participovalo na intervenci v Afghánistánu. Události v Íránu podporovaly turecké islamistické skupiny, které v roce 1980 demonstrovaly za návrat k islámskému právu. Tyto okolnosti dovedly tureckou armádu k rozhodnutí převzít moc v Turecku.⁴⁷

2.3 Období mezi lety 1981-1990

Tureckou armádou byl 12. září 1980 rozpuštěn parlament i vláda a vyhlášen výjimečný stav. Země byla řízena Národní bezpečnostní radou v čele s generálem Kenanem Evrenem. Regiony řídili místní vojenští velitelé mající nové pravomoci, např. řídit školy či dohlížet na tisk. Probíhalo masivní zatýkání, armáda zasahovala proti učitelům, novinářům, odborářům i levici. Vysoce postavenými představiteli armády byla navržena nová ústava rozšiřující pravomoci hlavy státu, vlády a samozřejmě Národní bezpečnostní rady a redukující práva opozice. V roce 1982 se novým prezidentem Turecka stal Kenan Evren. Nadále existovala vláda a moc armády. Tou byly v Turecku v té době povoleny pouze tři politické strany, Strana národní demokracie, Lidová strana a Vlastenecká strana. O rok později získala po parlamentních volbách většinu v tureckém parlamentu Özalova Vlastenecká strana a Turgut Özal se tak stal předsedou turecké vlády. S koncem panování armády v Turecku přišlo období liberalizace a transformace. Narůstaly zahraniční investice, byla modernizována infrastruktura, rozvíjel se turistický ruch. Na konci volebního období se Turecko muselo vyrovnávat s rostoucí inflací a množící se korupcí.⁴⁸

Po sedmileté vládě prezidenta Evrena se v roce 1989 stal prezidentem Turecka Turgut Özal, jež si uvědomoval důležité vazby své země na západní partnery, ale zdaleka nepatřil ke svým předchůdcům, kteří se soustředili pouze na Západ a kontakty s východními státy neiniciovali pro nedostatečnou vidinu profitu či pro předpoklad nevyspělosti těchto států. Özal chápal Turecko jako člena

⁴⁷ HALE, M. W. *Turkish politics and the military*, 1994, s. 215.

⁴⁸ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 123-126.

Evropy, ale současně i dalších regionů. Turgut Özal také zásadně změnil přístup ke konfliktům v regionu Blízkého východu, z ignorace přešel k participaci, příkladem tomu může být angažmá v iráckém konfliktu na počátku devadesátých let. Ovšem nelze vyvrátit, že orientace prezidenta na Západ, konkrétně na Spojené státy, byla velmi silná, vzhledem ke svým studiím ve zmíněné zemi byl Özal velmi ovlivněn americkým sekularismem, kapitalismem a demokracií.⁴⁹

2.4 Období mezi lety 1991-2002

Na podzim roku 1991 proběhly parlamentní volby, které vyhrála Strana pravé cesty, a její lídr Süleyman Demirel se tím pádem stal předsedou turecké vlády. Koalici s vítěznou stranou vytvořila sociální demokracie. První roky poslední dekády dvacátého století se nesly ve znamení rozhovorů Evropské unie a Turecka ohledně jeho vstupu do tohoto společenství. Mezi prvními došlo na otázky lidských práv, byly upraveny tresty za komunistickou činnost a islamistické aktivity, bylo také povoleno užívání kurdského jazyka.

O dva roky později zemřel prezident Turgut Özal a novým prezidentem se stal Süleyman Demirel, jenž tím pádem opustil křeslo předsedy své Vlastenecké strany.⁵⁰ Na něj usedla Tansu Çiller a stala se tak historicky první ženou ve funkci předsedkyně vlády země. Období předsednictví této dámy ovšem nelze hodnotit jako úspěšné, Turecko se potýkalo s obrovskou inflací a korupcí.⁵¹

V roce 1995 proběhly předčasné parlamentní volby, jejichž vítězem se poměrně překvapivě stala proislámská Strana prosperity se svým lídrem Necmettinem Erbakanem. Následovaly měsíce nelehkých diskuzí

⁴⁹ SIEGL, E. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*, 2013, s. 83.

⁵⁰ NOHLEN, D., F. GROTZ, CH. HARTMANN, ed. *Elections in Asia and the Pacific: data handbook*, 2001, s. 277.

⁵¹ BENNETT, C. *Muslim women of power: gender, politics, and culture in Islam*, 2010, s. 109.

a dohadů, jak bude vypadat vládní koalice, zda se představitel islamistické strany stane premiérem. Erbakan se nestal premiérem hned, ale po skandálu Tansu Çiller se tyto dva lídři hlavních stran dohodli na koalici a Erbakan se tedy skutečně stal předsedou turecké vlády. Tento fakt měl za výsledek obrovskou polarizaci turecké společnosti. Na jedné straně proti vládě protestovali kemalovci a armáda, na straně druhé náboženská společnost tuto skutečnost při nejmenším vítala. Erbakanova vláda se přirozeně snažila zaujmout společnost, prostředkem k tomu mělo být mimo jiné navýšení úřednických platů o polovinu či postavení nové mešity na náměstí v Istanbulu. V roce 1996 otřásl tureckou společností obrovský skandál odhalující dlouhá chapadla korupční chobotnice propletená naskrz ministerstvy, drogovými dealery či poslanci strany Tansu Çiller.

V rámci zahraniční politiky měl Erbakan před svým nástupem do funkce jasné cíle, mimo jiné například zařídit turecký odchod z NATO či zlikvidovat jakékoli styky s Izraelem. Od dosažení těchto radikálních cílů však velmi rychle upustil, v rozhovorech s Izraelem pokračoval i přes jeho předchozí protiizraelskou rétoriku. Erbakan veřejně kritizoval Evropskou unii a snažil se o vytvoření podobného ekonomického společenství v rámci islámského trhu.

Po dramatických událostech v únoru 1997 ve městě Sincanu byl Erbakan po zásahu armády donucen přijmout dvacetibodový program požadavků. Výsledkem mělo být omezení politického islámu ve vládě a celém státním aparátu. K definitivnímu odstoupení Necmettina Erbakana z funkce premiéra došlo 16. června 1997. K jeho překvapení nebylo prezidentem Demirelem dovoleno předsednictví vlády Çiller, ale Ahmet Mesuta Yılmaz, který se svou stranou vytvořil vládní koalici se Stranou demokratické levice a Stranou demokratického Turecka.⁵² Na začátku dalšího roku byla Strana prosperity zakázána, stejně tak byla Erbakanovi zakázána jeho činnost na dobu pěti let. Ještě předtím, než byla Strana prosperity zakázána, měli její členové snahu stranu alespoň

⁵² PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 133-135.

v rámci možností zachránit. Způsobem záchrany mělo být včasné vytvoření méně radikálnější odnože, Strany ctnosti, ačkoliv i tato strana se netěšila dlouhému trvání a v roce 2001 byla též rozpuštěna.⁵³

V rámci zahraniční politiky Turecka tohoto období hrála samozřejmě zásadní roli irácká invaze do Kuvajtu. V této operaci stálo Turecko strategicky na straně Spojených států. Svou podporu vyjadřovalo Turecko v první řadě přerušením exportu irácké ropy přes vlastní území.⁵⁴ Prezident Özal si uvědomoval nutnost posílení vztahů se Západem po konci Studené války. Z tohoto důvodu byla prezidentem povolena vojenská základna ve městě Incirlik. Tento prozápadní přístup nebyl ovšem nijak zvlášť podpořen tureckou společností. Vývoj dalších amerických akcí ovšem přinesl Turecku nejistotu a obavy ze vzniku nezávislého kurdského státu na severu Iráku, z tohoto důvodu se postupem času Turecko stalo zemí naléhající na Spojené státy, aby akce ukončily.⁵⁵

Od počátku vzniku Turecké republiky se její vztahy s arabskými zeměmi nevyvíjely příliš pozitivně, důvodů může být zmíněno několik, ať už kemalistický republikánský režim, respektování existence Izraele, turecký prozápadní postoj, který se neshodoval s prosovětským postojem dalších arabských zemí jako Sýrie či Iráku, syrské nároky na provincii Hatay či damašský azyl lídra kurdské PKK⁵⁶. V roce 1999 proběhly parlamentní volby, v nichž vyhrála Republikánská lidová strana Bülenta Ecevita, další místa obsadila Strana národní akce a Strana ctnosti.⁵⁷

⁵³ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 136.

⁵⁴ SIEGL, E. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*, 2013, s. 85.

⁵⁵ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 137.

⁵⁶ Kurdská strana pracujících je skupina s marxisticko-leninskými kořeny, která vznikla koncem 70. let 20.století. Ozbrojený boj proti turecké vládě za vznik nezávislého kurdského státu tato skupina započala v roce 1984. (Who are Kurdistan Workers'Party (PKK) rebels? *BBC News*. 26.2.2018)

⁵⁷ RUBIN, M. B., M. HEPER. *Political parties in Turkey*, 2002, s. 16.

Na začátku roku 2001 přišla do Turecka veliká míra nestability, která vyústila v hospodářskou krizi. Po obrovské půjčce Turecka od Mezinárodního měnového fondu ve výši přesahující 11 miliard dolarů byla turecká vláda nucena přijmout rozsáhlý program privatizace zahrnující aerolinky, banky, výrobu a distribuci tabáku, alkoholu či pohonných hmot. Pokus o stabilizaci země měl za výsledek obrovskou míru nezaměstnanosti a chudoby, která s sebou přirozeně přinesla velkou nespokojenost společnosti přerůstající v početné demonstrace. Po 11. září 2001 se Turecko veřejně přihlásilo k válce proti terorismu. To v praxi znamenalo umožnění Spojeným státům využívat turecký vzdušný prostor a odeslání 90 členů speciálních jednotek do Afghánistánu. V rámci jednání o vstupu země do Evropské unie byly schváleny změny v turecké ústavě, konkrétně zrušení trestu smrti a povolení kurdského jazyka v médiích. Spekulace o odstoupení nemocného prezidenta Ecevíta přinesly další vlnu hospodářské krize. Po odstoupení ministra zahraničí a následné ztráty vládní koalice téměř většiny parlamentu byly prezidentem podpořeny předčasné volby, které se konaly v listopadu roku 2002.⁵⁸

⁵⁸ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 146-147.

3 STRANA SPRAVEDLNOSTI A ROZVOJE

Jako o vůbec první turecké islamistické politické straně lze hovořit o Erbakanově Straně národního pořádku, která byla založena v roce 1970. Existence této strany však neměla dlouhého trvání, již jeden rok po svém založení byla Ústavním soudem zakázána. Pouhé dva roky po zákazu Strany národního pořádku se zformovala nová Strana národní spásy, jež však byla pouhou odnoží své předchůdkyně z roku 1970. Této politické straně se v příštím volebním období podařilo získat několik křesel v parlamentu.⁵⁹ V roce 1980 byla Strana národní spásy zakázána pro neslučitelnost se sekulárním charakterem státu.⁶⁰ O tři roky později se zformovala další islamistická politická strana, Strana blahobytu, o níž až do druhé poloviny devadesátých let nebylo výrazně slyšet. V roce 1996 získala Strana blahobytu vítězství v parlamentních volbách a její předseda Necmettin Erbakan se tak stal prvním islamistickým premiérem Turecka.⁶¹ Setrvání Erbakana ve funkci premiéra netrvalo ani rok, a předseda vlády byl donucen rezignovat. V roce 1998 byla zakázána Strana blahobytu, podobně jako Strana národní spásy, pro neslučitelnost se sekulární povahou Turecké republiky. Strana blahobytu se ve stejném roce zformovala do nové méně radikální Strany ctnosti, a o rok později se jí podařilo získat křesla v parlamentu. Jako o historii Strany spravedlnosti a rozvoje můžeme v tomto kontextu hovořit hlavně z toho důvodu, že právě v devadesátých letech minulého století byli členy ať už Strany blahobytu či Strany ctnosti pozdější hlavní představitelé Strany spravedlnosti a rozvoje, konkrétně pozdější turecký prezident Abdullah Gül a premiér země, dnes prezident, Recep Tayyip Erdoğan. Erdoğan byl nejprve za svou Stranu blahobytu dosazen do úřadu starosty Istanbulu, přičemž už tehdy prezentoval názor, že demokracie je pouhým

⁵⁹ NAS, T. F. *Tracing the Economic Transformation of Turkey from the 1920s to EU accession*, 2008, s. 106.

⁶⁰ PIRICKÝ, G. *Turecko*, 2006, s. 134.

⁶¹ NAS, T. F. *Tracing the Economic Transformation of Turkey from the 1920s to EU accession*, 2008, s. 107.

prostředkem, a on ze své pozice bude služebníkem islámského práva a imámem tureckého hlavního města.⁶²

V roce 2001 se Ústavním soudem zrušená Strana ctnosti rozdělila na dvě větve. První z nich byla větev reformistická, reprezentovaná Stranou spravedlnosti a rozvoje, jejímž lídrem se stal Recep Tayyip Erdoğan. Druhou větev vytvořila Strana blaženosti, která si udržovala islamistickou tvář a bez velkých změn navazovala na ideologii Necmettina Erbakana. Během roku od svého založení si Strana spravedlnosti a rozvoje získala mnoho přívrženců a podpůrců. Důkazem tomu byly výsledky v parlamentních volbách v roce 2002, v nichž získala strana více než 34 % hlasů, a mohla tak jako vítězná strana vstoupit do tureckého parlamentu.⁶³

Turecko je Stranou spravedlnosti a rozvoje reprezentováno jako země, která se musí pokusit navázat vztahy s mnoha stranami, a to jak na regionálním, tak světovém poli. Strana prosazuje realistickou zahraniční politiku, bez východisek spojených s dřívějšími vztahy se zeměmi regionu. V rámci svého stranického programu strana definuje své priority a zájmy, jichž chce dosáhnout skrze použití nové dynamiky v rámci zahraniční politiky. Do jakéhokoli rozhodovacího procesu by podle strany měl být zapojen nejen parlament, ale také turecká společnost. V zájmu zvýšení úrovně turecké zahraniční politiky má strana zájem na komunikaci s veřejnými a zahraničními institucemi či univerzitami zaměřenými na studium mezinárodních vztahů. Strana ve svém programu deklaruje angažovanost v krizových oblastech regionu Blízkého východu, snahu o řešení krizových situací a vynaložení většího úsilí na udržení bezpečí v regionu, jelikož stabilní bezpečnostní situace je jedním z významných aspektů pro hospodářský rozvoj. Strana zvýší své snahy o budování a udržení dobrých vztahů s regionálními partnery, přičemž

⁶² RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*, 2008, s. 49.

⁶³ ENDE, W. *Islam in the World Today: A Handbook of Politics, Religion, Culture and Society*, 2010, s. 228.

v těchto snahách bude upřednostňována *soft power* před *hard power*, a bude tak přispívat k rozvoji regionální spolupráce. Strana si uvědomuje důležitost dobrých vztahů s islámskými zeměmi, vyvíjí ale také nátlak na Organizaci islámské konference, aby našla své místo na mezinárodní scéně a mohla tak prosazovat obecné zájmy regionu. Ačkoliv je zahraniční politika Turecka pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje orientována na Východ více než v minulosti, země má nadále své místo také v západních institucích, zejména v NATO. Turecko čelilo v posledních letech po konci Studené války mnoha bezpečnostním hrozbám, přičemž většina z nich přicházela od jižních hranic. V létě 2006 se Turecko zapojilo do řešení krize v Libanonu, zemí byl vyslán milion tureckých vojáků, aby se účastnili mírových jednání OSN v zemi. Touto akcí Turecko demonstrovalo začlenění Davutoğlovy doktríny do praxe a aktivnější participaci na problémech v zemích regionu. Akce ovšem vyvolala neshody mezi premiérem Erdoğanem a tehdejším tureckým prezidentem Ahmetem Necdetem Sezerem, jež s účastí Turecka na mírových akcích v Libanonu nesouhlasil. Podporu tehdejší předseda turecké vlády naopak našel v ministru zahraničí Abdulláhu Gülovi.⁶⁴

Nový aktivismus Turecka na Blízkém východě se začal odrážet také ve zlepšujících se vztazích Ankary s Íránem a Sýrií. V posledních letech se politiky Spojených států a Turecka vůči Íránu a Sýrii stále více lišily. Spojené státy se snažily izolovat obě země, zatímco Turecko s nimi zintenzivnilo vazby. Jedním z hlavních důvodů pro zlepšování vztahů Turecka s Íránem a Sýrií byla mimo jiné aktivita kurdských separatistů. Oba státy, jak Sýrie, tak Írán, měly nemalé kurdské menšiny, a sdílely nezájem na vzniku kurdské autonomie. Pod vládou Strany spravedlnosti a rozvoje se zlepšily vztahy i s dalšími arabskými zeměmi. Pozitivní vývoj vztahů se Saúdskou Arábií potvrdila návštěva krále Abdulláha v Turecku v létě 2006, která byla první návštěvou tohoto charakteru po čtyřiceti letech.⁶⁵

⁶⁴ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

⁶⁵ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

Stranický program Strany spravedlnosti a rozvoje se ovšem nezabývá pouze zahraniční politikou v rámci regionu Blízkého východu. Hovoří také o Evropě a Evropské unii, jejíž podmínky pro začlenění je strana připravena rychle zapracovat a splnit je. Strana ovšem hovoří o rovných podmínkách a počítá tedy se zapracováním pouze těch kritérií, která byla stanovena i dalším kandidátským zemím.⁶⁶ Program mimo jiné také deklaruje záměr spolupráce s Ruskem v oblasti střední Asie a Kavkazu. Společné hospodářské zájmy by podle Strany spravedlnosti a rozvoje měly být způsobem pro řešení politických problémů s Řeckem, konkrétně kyperské otázky. V tomto problému by měl být veden dialog mezi oběma kyperskými národy a nalezena shoda dříve, než bude řecká část ostrova přijata do Evropské unie. Strana slibuje také rozvoj kooperace s postsovětskými republikami. Vzhledem k bohatým nerostným zdrojům na území Kavkazu chce Turecko projevit snahu o začlenění této oblasti do turecké a blízkovýchodní ekonomiky.⁶⁷

⁶⁶ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

⁶⁷ Policy of Zero Problems with Neighbors. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. 16.3.2018.

4 DOKTRÍNA STRATEGICKÉ HLOUBKY

Termín „strategická hloubka“ jako vůbec první definoval bývalý turecký ministr zahraničí a předseda vlády Ahmet Davutoğlu⁶⁸. Tento termín vymežil ve své knize nesoucí název *Strategic Depth: Turkey's Place in the World* v roce 2001.⁶⁹ Jako o státní doktríně lze o strategické hloubce hovořit po roce 2003. Touto Davutoğluovou doktrínou se Turecko v rámci zahraniční politiky začalo řídit po nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje k moci, jelikož právě strana, která v roce 2002 vyhrála turecké volby, začala myšlenky a východiska Davutoğluovy politiky významně prosazovat.

Ahmet Davutoğlu se po studiu na střední škole v Istanbulu zaměřil na studia ekonomie a politologie na turecké univerzitě Boğaziçi, následně získal doktorát ze studií politologie a mezinárodních vztahů. Mezi lety 1990 až 2004 působil na několika univerzitách či institutech, např. na Mezinárodní malajské islámské univerzitě, Institutu pro studia Blízkého východu, Marmarské univerzitě či Univerzitě v Beykentü. Od roku 2003 zastával funkci velvyslance a hlavního poradce tureckého předsedy vlády Recepta Tayyipa Erdoğanova.⁷⁰ Od roku 2009 vykonával funkci tureckého ministra zahraničních věcí. Mezi lety 2014 až 2016 zastával funkci premiéra země. Je hlavním teoretikem nové zahraničně-politické koncepce vládnoucí turecké Strany spravedlnosti a rozvoje a autorem mnoha prací pojednávajících o roli a významu Turecka v současném mezinárodním systému. Je poslancem za tureckou provincii Konya a stále i přednášejícím na několika tureckých univerzitách^{71,72}

⁶⁸ DAVUTOĞLU, A. *Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring*, 2012, s. 1.

⁶⁹ FULLER, G. E. *The new Turkish republic: Turkey as a pivotal state in the Muslim World*, 2008, s. 169.

⁷⁰ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

⁷¹ DAVUTOĞLU, A. *Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring*, 2012, s. 1.

⁷² PARK, B. *Modern Turkey: people, state and foreign policy in a Globalised World*, 2012., s.107.

Je jedním z mála akademiků, kteří dostali možnost uplatnit svou teorii v praxi. Doktrína strategické hloubky je často nazývána „neo-ottomanismem“^{73, 74}

Vize Ahmeta Davutoğlu prošla v poslední dekádě dvacátého století významnými změnami. Ačkoliv je turecká geopolitika z velké části postavena na jeho strategickém myšlení, je také doplněna o liberální prvky, jako je například *soft power*, tedy snaha či schopnost dosáhnout různých cílů dané země skrze vlastní kulturu, ideologii, hodnoty a myšlení.⁷⁵ Ahmet Davutoğlu ve svém díle pracuje s myšlenkou velikosti a významu Turecka pro jeho historii a zeměpisnou polohu, v níž mu nemohou konkurovat jiné světové velmoci, jako například Německo či Rusko. I díky těmto faktorům je jím Turecko řazeno mezi ústřední mocnosti. Turecká republika by se podle autora neměla spokojit s významnou rolí pouze na Balkáně či Blízkém východě, jelikož takováto role není rolí regionální, nýbrž rolí ústřední. Z tohoto důvodu by se Turecko mělo snažit představovat vedoucí úlohu v regionech, které by představovaly světový význam. Davutoğlu prezentuje svou zemi jako příslušníka Blízkého východu, Balkánu, Kavkazu, Střední Asie, Kaspického moře, Středozemního moře, země Zálivu a Černého moře. Upozorňuje, že Turecko může ovlivňovat všechny tyto regiony současně a tím pracovat na své globální strategické roli. Vzhledem k této pozici Turecka je odmítáno vnímání země jakožto mostu mezi islámským světem a Západem. Turecko a jeho historická a zeměpisná hloubka zesílena osmanským dědictvím by měla sama vést velmi proaktivní politiku, a nikoli nechat ostatní země, aby skrze Turecko prosazovaly své vlastní zájmy, bez ohledu na to, zda to budou zájmy regionální

⁷³ Otomanismus byl liberální politické směr z devatenáctého století, jehož cílem bylo formování občanské osmanské národní identity zastřešující etnické, jazykové a náboženské identity. Tento termín byl krátce obnoven jako "neo-osmanismus", charakterizující převraty zahraniční politiky Turguta Özala v pozdních osmdesátých letech. (Ottomanism. *Religious Literacy Project*. 7.1.2018)

⁷⁴ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

⁷⁵ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

či globální.⁷⁶ K dosažení takovéhoho stanoveného cíle by Turecku měla dopomocť výše zmiňovaná *soft power* založená na historických a kulturních vazbách s dalšími regiony, do kterých se Turecko řadí. Dále na demokratických institucích a prosperující tržní ekonomice. Země by měla ustoupit od užívání *hard power*, tedy neměla by se snažit přinutit ostatní členy mezinárodního systému k chování jím nevlastním, a to pod hrozbou trestu či naopak slibem odměny. Již by více neměla vyvíjet nátlak na ostatní země regionu, naopak by s nimi měla spolupracovat. Davutoğlu si je vědom silně militaristického obrazu Turecka způsobeného silnou armádou a jejími zásahy do politiky a společnosti. Ideální funkci armády vidí Davutoğlu jinde, armáda by podle něj měla být tím, kdo bude pomáhat v řešení konfliktů, podporovat regionální hospodářskou spolupráci, jež by následně zamezila potřebě a možnosti regionální intervenci velkých mocností.⁷⁷ Ahmet Davutoğlu si uvědomuje nutnost nepřetržité spolupráce se Západem, přesně řečeno s Evropskou unií a Spojenými státy, ovšem nesouhlasí s pozicí Turecka jakožto méněcenného hráče, jehož úkolem je pouze plnit požadavky větších hráčů. Z tohoto důvodu vidí Davutoğlu smysl v navazování pevnějších vazeb se státy regionu Blízkého východu, budování stabilních aliancí a udržování dobrých a fungujících vztahů, ať ekonomických či politických. Davutoğluova vize zahraniční politiky tedy cílí na prosazování tureckých zahraničních zájmů přednostně před zájmy západními, ovšem ne na úkor morálních zásad a mezinárodně nastavených standardů.⁷⁸ Stejně tak není pro Ahmeta Davutoğlua prioritou změna statutu Turecka jakožto členského státu NATO či ukončení snah Turecka o vstup do Evropské unie.⁷⁹

⁷⁶ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

⁷⁷ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

⁷⁸ TERZI, Ö. *The Influence of the European Union on Turkish Foreign Policy*, 2010, s. 51.

⁷⁹ Turkey's Zero-Problems Foreign Policy – Foreign Policy. *Foreign Policy – the Global Magazine of News and Ideas*. 16.3.2018.

4.1 Doktrína strategické hloubky jako součást stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje

Již v roce 2003 byla doktrína strategické hloubky Stranou spravedlnosti a rozvoje akceptována jako součást stranického programu, ovšem ke skutečné aplikaci doktríny přešla strana až o šest let později. K tomuto postupu došlo pravděpodobně proto, že se tureckým ministrem zahraničí stal autor doktríny strategické hloubky Ahmet Davutoğlu.⁸⁰ Implementaci strategické hloubky lze sledovat nejen v oblasti zahraniční politiky, ale také zahraničního obchodu. Jednou z hlavních priorit vedoucí turecké parlamentní strany je pokračující kooperace země s evropskými zeměmi a snaha o vstup do Evropské unie. V rámci zahraničního obchodu a investic by také podle programu Ergoğanovy strany měly být udržovány dobré vztahy se Spojenými státy. V rámci implementace doktríny je však o něco více hovořeno o spolupráci se zeměmi regionu Blízkého východu. Turecko by se mělo stát zemí, jež bude garantovat bezpečnost a stabilitu v regionu, zároveň ale nepřestane být důležitým globálním hráčem. Těchto cílů by mělo být dosaženo skrze četnější frekvenci diplomatických zahraničních návštěv a aktivní účasti Turecka v humanitárních misích, která zvýší zemi kredit na mezinárodní scéně. V rámci zahraničního obchodu program Strany spravedlnosti a rozvoje počítá nejen s navýšením exportu do zemí regionu Blízkého východu, také ovšem se zvýšením kvality tureckého zboží pro možnost konkurenceschopnosti na mezinárodním trhu. Mimo to by se Turecko také mělo zapojit do regionálního obchodu skrze četnější investice v oblasti.⁸¹

4.2 Politika nulových problémů se sousedy

Velmi důležitá součást Davutoğluovy strategické hloubky je politika nulových problémů se sousedy. Tato politika vychází z udržování bezproblémových vztahů se sousedy, jimiž nejsou myšleny pouze země

⁸⁰ SOKULLU, E. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*, 2012, s. 63.

⁸¹ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

mající s Tureckem společné hranice, ale i další země, které se řadí s Tureckem do stejného regionu. K udržování těchto dobrých vztahů má Turecku dopomoci preference výše zmiňované *soft power* nad *hard power*. Jakéhokoli rozvoje lze podle Davutoğluovy politiky dosáhnout jedině udržováním mírového a stabilního prostředí. Ahmet Davutoğlu ve své politice vychází z ideologie prvního tureckého prezidenta Mustafy Kemala *"Mír doma, mír ve světě."*^{82, 83}

Turecká zahraniční politika čerpá svou sílu z vlastností Turecka jakožto demokratického státu. Podle Ahmeta Davutoğlu je nutné, aby Turecko převzalo více odpovědnosti ve svém vlastním regionu. I přes velké neshody zemí v regionu mezi nimi panuje shoda v jednom zásadním jmenovateli, a tím je jejich nedůvěra v Turecko. Dnes, když si země uvědomuje své narůstající schopnosti, a s tím zvyšující se odpovědnost, která z nich vyplývá, Turecko sleduje multidimenzionální zahraniční politiku, která je spíše preventivní než reaktivní. Jinými slovy, Turecko řídí vývoj tím, že samo podniká iniciativy více než, že jen sleduje, jak se vztahy budou samy vyvíjet a podle toho stanovuje svůj postoj. Mimo to je turecká zahraniční politika zaměřena na konkrétní výsledky, pragmatické a realistické. Nejdůležitější charakteristika turecké zahraniční politiky je vizionářská. Bezpečnost pro všechny, politický dialog, hospodářská vzájemná závislost a kulturní harmonie patří mezi základní prvky této vize. Turecko usiluje o dosažení bodu, kdy všechny země žijí v dobrých životních podmínkách, a integruje se mezi ně tím, že jim nabízí vytvoření a udržení míru a stability.⁸⁴

Při plnění těchto cílů nejen v regionálním, ale také v celosvětovém měřítku, přikládá Turecko zvláštní důležitost tomu, aby v jeho bezprostředním okolí viděla pozitivní výsledky. Politika nulových problémů

⁸² PANDEY, K., P. UPADHYAY. *Promoting global peace and civic engagement through education*, 2016, s. 137.

⁸³ Policy of Zero Problems with Neighbors. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. 16.3.2018.

⁸⁴ Policy of Zero Problems with Neighbors. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. 16.3.2018.

se sousedy je tedy vizí, jež definuje očekávání Turecka v rámci vztahů se sousedními zeměmi. Turecko chce maximum problémů odstranit či minimalizovat. Tato vize může působit velmi idealisticky, jelikož ve skutečnosti není možné předpokládat, že všechny problémy v tomto konkrétním regionu je možné vyřešit v blízkém časovém úseku. Avšak skutečnost, že některé problémy nelze vyřešit v krátké době neeliminuje potřebu podniknout konstruktivní kroky pro vývoj aktivních snah tímto směrem. Jakmile jsou v tomto směru podniknuty konkrétní kroky, mohou být vytvořeny příznivé podmínky pro jejich eventuální řešení. S tímto porozuměním Turecko odmítá koncept zmrazení problémů se svými sousedy. Turecko podporuje snahu o vynakládání aktivního úsilí v řešení problémů v souladu s přístupem *win-win*, tedy skrze použití pouze mírových dialogů.⁸⁵

⁸⁵ Policy of Zero Problems with Neighbors. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. 16.3.2018.

5 TURECKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA PŘED ROKEM 2002

Turecká zahraniční politika prošla velkým vývojem. Jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách práce, Turecko vždy nemělo ambice získat vedoucí pozici v rámci regionu Blízkého východu a tuto pozici si udržet. Mustafa Kemal chápal svou zemi spíše jako součást Evropy. Až na konci dvacátého století se Turecko začalo zapojovat do řešení konfliktů v oblasti, a začaly se tak projevovat turecké ambice budovat si významnou pozici v regionu.⁸⁶ Po rozpadu Sovětského svazu a konci Studené války⁸⁷ začala pozornost Spojených států směřovat k Blízkému východu, přičemž jedním z jejich hlavních zájmů byly ropné zdroje a zajištění příznivé ceny paliv dovážených ze vzdáleného regionu do vlastní země.⁸⁸

5.1 Vztahy s arabskými zeměmi před rokem 2002

Bezprostředně po konci Studené války rostla obava Turecka, že se jeho význam pro západní státy vytratí, ovšem události v srpnu 1990 ukázaly, že strategický význam země bude naopak větší. Prezident Turgut Özal oproti premiéru Akbulutovi, či ministru zahraničních věcí Bozerovi zastával názor, že vzhledem k válce v Zálivu a probíhající krizi je potřeba praktikovat aktivní zahraniční politiku, jejíž správné směřování hledal společně s americkým prezidentem Georgem W. Bushem.⁸⁹

Jednou z prvních reakcí Ankary na invazi do Kuvajtu byla žádost o stažení iráckých vojsk, přičemž tato reakce pobouřila Bagdád. Z Iráku byl do Turecka vyslán první více-prezident Táha Jasín Ramadán

⁸⁶ PONÍŽILOVÁ, M. *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015*, 2016, s. 135-137.

⁸⁷ HOGAN, M. J. *The End of the Cold War: its meaning and implications*, 1992, s. 10.

⁸⁸ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 857.

⁸⁹ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 857.

se dvěma požadavky Saddáma Husajna. První z nich byla žádost o tureckou neutralitu v konfliktu, druhým iráckým požadavkem byla turecká neúčast na sankcích udělených Iráku Společností národů v srpnu 1990. Primárním zájmem Saddáma Husajna bylo nepřerušené fungování ropovodu vedoucího z iráckého Kirkúku do tureckého Yumurtaliku. Ózal nepřijal ani jeden z Husajnových požadavků a velmi rychle vyhověl sankcím Spojených národů.⁹⁰ Turecko zavřelo ropovod, dosadilo svá vojska na irácké hranice a zpřístupnilo vzdušný prostor americkým leteckým silám.⁹¹

Irácká okupace Kuvajtu byla závislá na síle a stabilitě Iráku v regionu, což příliš nevyhovovalo Saúdské Arábii, Íránu, Sýrii či Egyptu. Vzhledem k okolnostem spolu tyto státy našly společnou řeč, začaly spolupracovat, a tato spolupráce mezi nimi navzájem byla velmi rychle rozšířena také na kooperaci s Tureckem a západními státy. Arabské země oceňovaly tureckou pomoc během krize v Zálivu, ale i přes to dávaly najevo svou nepřipravenost a neochotu přijmout Turecko jako jednoho z hlavních aktérů v regionu. Saúdskou Arábii, Kuvajt a Spojené arabské emiráty chápalo Turecko jako potencionální obchodní partnery, Turecko mělo záměr do těchto zemí prodávat na příklad letouny F-16. Těmto plánovaným obchodním transakcím nahrávaly okolnosti krize v Zálivu, ovšem po jejím konci byly veškeré aktivity tohoto charakteru ukončeny.⁹²

Půl roku po konci krize v Zálivu proběhla oficiální návštěva kuvajtského emíra v Turecku. Během této návštěvy se obě strany shodly na nutné budoucí spolupráci, ať už v rámci společného obchodu či rozvoje dopravního spojení mezi zeměmi. Důležité bylo pro oba aktéry také udržování spolupráce na poli obrany. O dva roky později turecký

⁹⁰ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 857.

⁹¹ AKÇAPAR, B. *Turkey's new European era: foreign policy on the road to EU membership*, 2007, s. 46.

⁹² ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 858.

premiér Süleyman Demirel navštívil Kuvajt s vidinou navázání obchodních kontaktů, k jeho překvapení byl však informován, že Kuvajt nebude od Turecka nakupovat letouny F-16 ani jiné obrněné dopravní prostředky. Podobné rozhodnutí učinily i další státy, se kterými Turecko plánovalo navázat obchodní spojení, konkrétně tedy Saúdská Arábie či Spojené arabské emiráty. I přes nepřetržité rozhovory vedené na toto téma mezi Tureckem a státy Zálivu ještě následné čtyři roky, nebylo obchodní partnerství mezi zeměmi navázáno. Ze strany Saúdské Arábie, Kuvajtu a Spojených arabských emirátů byla také Turecku přislíbena finanční pomoc za ztráty během války v Zálivu. Výše finanční injekce měla činit tři miliardy dolarů, ovšem Turecko po dlouhém čekání nezískalo více než dvě stě milionů dolarů z celkové částky. Tímto přístupem dával Záliv jasně najevo svou neochotu přijmout Turecko jako sobě rovného partnera. Turecko bylo nejen státy Zálivu, ale také dalšími zeměmi, například Marokem, Alžírskem, Íránem či Irákem kritizováno pro své aktivity v lednu 1991, kdy zpřístupnilo základnu v Incirliku americkým leteckým silám a komunikovalo s americkou stranou o možnosti užívání i dalších tureckých základen. Irácký ministr zahraničí Taríq Azíz tuto Özalovu akci ohodnotil jako neslučitelnou s dobrými vztahy v regionu. Lídr demokratické levice Bülent Ecevit zastával názor, že Turecko by vždy mělo stát na straně svých sousedů, za daných okolností tedy na straně Iráku, na úkor zahraničně-politických vztahů se Spojenými státy a Západem obecně.⁹³

5.1.1 Turecko-iránské vztahy

Íránská islámská revoluce v roce 1979 významně změnila roli Íránu jakožto stabilního bodu a ochránce amerických zájmů v regionu Blízkého východu. Muhammad Réza Šáh Pahlaví byl udržován u moci skrze rozsáhlou americkou podporu. Iránští revolucionáři, kterými byl Réza Šáh svržen, považovali Spojené státy nejen za utlačovatele íránského lidu, ale

⁹³ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 858.

také za garanta represivních arabských režimů na Blízkém východě. Zahraniční politika islámské republiky se tudíž soustředila na osvobození států Perského zálivu od autoritativních vlád, které měly pevné vazby na Spojené státy.⁹⁴

Íránsko-irácká válka probíhající v období mezi lety 1980-1988 oslabila íránskou ekonomiku a infrastrukturu, a vedla k její izolaci v regionu. Írán také soustředil část své energie a zdrojů na boj s Izraelem na libanonském území. Ačkoli bylo Turecko sekulární a prozápadní, v danou chvíli nepředstavovalo pro Írán hrozbu. I přes to ovšem byly diplomatické vztahy mezi Tureckem a Íránem napjaté. Írán byl po skončení války s Irákem především zaneprázdněn poválečnou rekonstrukcí státu. Íránská vláda začala na přelomu osmdesátých a devadesátých let upřednostňovat principy *soft power*, a skrze tento přístup zlepšovat vztahy se sousedními zeměmi a přitáhnout potřebné investice. Po konci války v Zálivu v roce 1991 a především rozpadu Sovětského svazu⁹⁵ začaly velmi upevňovat svou pozici v regionu Spojené státy.⁹⁶ Turecko Írán často kritizovalo za jeho podporu kurdských separatistů a tureckých radikálních islamistických skupin. Írán kritiku opětoval a obviňoval Turecko z podpory íránské vládní opozice, íránská vláda také nesouhlasila s úzkým turecko-izraelským partnerstvím.⁹⁷ Nicméně i přes vypjaté diplomatické vztahy bylo během devadesátých let uskutečněno několik státních návštěv vysoce postavených státních představitelů obou stran, v červenci roku 1994 navštívil turecký premiér Süleyman Demirel Írán. V srpnu roku 1996 podepsal předseda turecké vlády Necmettin Erbakan pravděpodobně nejvýznamnější dosavadní dohodu o turecko-íránské spolupráci, kontrakt ve výši 23 miliard

⁹⁴ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 6.

⁹⁵ HOGAN, M. J. *The End of the Cold War: its meaning and implications*, 1992, s. 10.

⁹⁶ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 6.

⁹⁷ HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 2.

dolarů, který sliboval výstavbu plynovodu vedoucího z íránského Tabrízu do turecké Ankary o celkové délce 1600 km. V prosinci 1996 navštívil Turecko íránský prezident Akbar Hášemí Rafsandžání, přičemž tato oficiální státní návštěva byla poslední událostí svého druhu, a to až do roku 2002, kdy do Íránu vycestoval turecký prezident Ahmet Necdet Sezer.⁹⁸

5.1.2 Turecko-syrské vztahy

Vztahy Turecka a Sýrie v devadesátých letech dvacátého století nelze hodnotit jako dobré. Historicky se tyto dvě země neshodovaly již ve čtyřicátých letech v problematice území města Ískenderun a většiny Hatayské provincie. Toto území bylo roku 1938 vyčleněno ze syrského území francouzského mandátu, krátkou chvíli zažívalo svou vlastní autonomii, a následně bylo v roce 1939 francouzskou nadvládou věnováno Turecké republice.⁹⁹ V šedesátých letech přišel další spor, tentokrát o regionální vodní toky. Turecko již v roce 1965 začalo budovat na řece Eufkrat první přehrady, nejzásadnějším problémem pozitivního vývoje vzájemných vztahů však byla Tureckem plánovaná realizace Velkého anatolského projektu, jenž počítal s výstavbou 22 přehrad na řece Eufkrat v jihovýchodní části Turecka. Z realizace projektu jistě vyplývalo spousta pozitiv, ať už vznik nových pracovních míst či zúrodnění lokální půdy, ovšem pro Sýrii projekt v praxi primárně znamenal razantní snížení průtoku vody řeky Eufkrat, a to až o 40 %.¹⁰⁰ V rámci této problematiky Sýrie zastávala názor, že by vodní toky měly být rozdělovány na základě kvót, s tímto přístupem však turecká strana nesouhlasila a naopak přišla s názorem, že vodní toky na syrském

⁹⁸ HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 3-4.

⁹⁹ JEŽOVÁ, M., H. BURGROVÁ, ed. *Současný Blízký východ: politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*, 2011, s. 16.

¹⁰⁰ ŠMÍD, T. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*, 2010. s. 185.

a tureckém území je potřeba zužitkovat skrze společně vybudované projekty.¹⁰¹

Na počátku devadesátých let se oba státy musely potýkat s kurdskými separatisty v severním Iráku a jejich snahami o vznik vlastní autonomie. V únoru 1991 se turecký ministr zahraničí Kurtcebe Alptemoçin vydal na svou zahraniční cestu do Sýrie, Egypta a Saúdské Arábie. V Sýrii se setkal s prezidentem Háfizem al-Asadem, s nímž komunikoval bezpečnostní situaci v Iráku, mimo jiné také problematiku regionálních vodních toků. Po rozhovorech došly obě strany ke shodě v rámci zachování irácké integrity. Ohrožení geografického uspořádání regionu nebylo v zájmu ani jedné strany. Toto společné téma dovedlo Turecko a Sýrii k rozhodnutí, že je více než nutné udržovat úzké vztahy a založit mechanismy pro bohatší spolupráci. Nicméně Turecko se v této době potýkalo s bezpečnostním rizikem, jelikož Sýrie finančně i materiálně podporovala kurdské separatisty, mimo jiné nekontrolovala jejich pohyb na syrském území, což mělo za důsledek bezproblémové překračování Kurdů turecko-syrských hranic a vstup na turecké území. V dubnu 1992 navštívil turecký ministr vnitra İsmet Sezgin Damašek, kde během jednání doložil dokumenty dokazující, že Abdulláh Öcalan žil jistou dobu na syrském území, kde mu byl poskytován azyl a falešná identita. Výsledkem tohoto jednání byl podpis bezpečnostního protokolu obou zúčastněných stran, který deklaroval turecko-syrskou spolupráci v rámci ochrany jejich společných hranic a kontrolu pohybu příslušníků teroristických hnutí v tomto prostoru. Za splnění podmínek interpretovaných Sezginem slibovalo Turecko Sýrii přísun dodávek vody z řeky Eufrat.¹⁰²

¹⁰¹ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 859.

¹⁰² ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 859.

Vzhledem k faktu, že Sýrie turecká obvinění týkající se Abdulláha Öcalana popírala¹⁰³, a navíc nijak zásadně nezabraňovala aktivitám PKK a teroristické aktivity v oblasti narůstaly, nedodržovalo ani Turecko svou část dohody. I v důsledku velkého tlaku turecké společnosti byl jako trest pro Sýrii za její podporu kurdských separatistů nadále omezován průtok Eufratu na syrském území.¹⁰⁴ V roce 1992 byla mezi oběma stranami podepsána dohoda o spolupráci v boji proti terorismu, o rok později byla Sýrií Kurdská strana pracujících oficiálně označena za teroristickou organizaci. I přes zdánlivě úspěšné rozhovory mezi Tureckem a Sýrií vzájemné sliby nebyly dodržovány, a Turecko nadále používalo řeku Eufrat jako prostředek pro diktování podmínek Sýrii. Hikmetem Çetinem byla Sýrii připomenuta její zranitelnost a potřeba Turecka v rámci hrozby terorismu v regionu. Çetin současně připomínal syrskou závislost na Turecku, chce-li země vést jakoukoli diskuzi o regionálních tocích. Souhlasná reakce premiéra Demirela s Çetinovým výrokem vyvolala vlnu nevole ze strany Izraele, který volal po férovém přístupu v řešení sdílení řeky Eufrat a řešení problému v rámci dodržování mezinárodního práva. Velmi brzy šla Sýrie v této věci ještě dál, oficiálně obvinila Turecko z porušení mezinárodního práva a přivlastnění si zdrojů náležících také dalším subjektům. Věc předala Lize arabských států a upozorňovala na chování Turecka další arabské státy. Vzhledem k okolnostem se turecko-syrské vztahy začaly přiosťřovat, k problému se nabalovaly další křivdy z minulosti, mimo jiné Sýrie znovu tvrdila, že provincie Hatay byla syrským územím pod tureckou okupací. Vývoj dalších dvou let nepřinesl příliš velký posun v bilaterálních vztazích těchto blízkovýchodních zemí, pozitivnímu vývoji bránila primárně syrská podpora kurdských separatistů operujících v provincii Hatay.¹⁰⁵

¹⁰³ LIEL, A. *Turkey in the Middle East: oil, Islam, and politics*. Boulder, 2001, s. 236.

¹⁰⁴ JAMES, C. C., Ö. ÖZGÜR. *Modeling Foreign Policy and Ethnic Conflict: Turkey's Policies Towards Syria*. Foreign Policy Analysis, 2005, s. 25.

¹⁰⁵ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 860-862.

Následné události, kdy Turecko oficiálně zažádalo Sýrii o vydání Abdulláha Öcalana, a jeho žádost byla syrskou stranou zamítnuta, přivedla obě země na pokraj ozbrojeného konfliktu. Diplomatická jednání však dovedla státy ke společné dohodě, která byla podepsána v kazašské Astaně v roce 1998. Zásadním výsledkem Astanské dohody bylo vydání Öcalana Turecku a skutečné ukončení syrské podpory kurdské PKK.¹⁰⁶

5.2 Vztahy s nearabskými zeměmi před rokem 2002

Po roce 1990 byla velmi zvýšena úroveň tureckých diplomatických misí do Tel Avivu. V říjnu 1991 se konala Madridská konference, jež se stala zásadním mezníkem na poli izraelsko-palestinských vztahů. Cílem setkání zástupců nejen Izraele a palestinských Arabů, ale také představitelů Sýrie, Libanonu či Jordánska, bylo nastartovat rozhovory a mírová jednání v rámci izraelsko-palestinského mírového procesu.¹⁰⁷ Výsledkem třídní konference bylo mimo jiné otevření izraelského i palestinského velvyslanectví v turecké Ankaře 31. prosince 1991. Stejně tak turecký generální konzulát, jež byl v Jeruzalémě od roku 1980 uzavřen, byl v roce 1992 znovu uveden do provozu. Vzhledem k jasnému záměru Turecka hrát v regionu důležitou roli, země pragmaticky udržovala diplomatické vztahy s oběma stranami v rámci izraelsko-palestinského mírového procesu. Během funkčního období prezidenta Turguta Özala se turecko-americké vztahy dostaly na výši, současně s dobrými vztahy se Spojenými státy šel ruku v ruce pozitivní vývoj také turecko-izraelské spolupráce. Jednou z důležitých potřeb Turecka byla aktivita židovských lobbistů v americkém kongresu, skrze jejichž aktivity si Turecko slibovalo zvýšení svého kreditu a zlepšení vzájemných vztahů s Evropou. Během roku 1992 probíhaly na území Turecka, Izraele i Spojených států oslavy

¹⁰⁶ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 863-868.

¹⁰⁷ EISENBERG, L. Z., N. CAPLAN. *Negotiating Arab-Israeli peace: patterns, problems, possibilities*, 2010, s. 75.

pětistého výročí od událostí v roce 1492, kdy Turecko poskytlo ochranu utlačovaným španělským Židům. Připomenutí společných dějin přineslo růst vztahů Turecka a Izraele a zvyšování objemu vzájemného obchodu. V tomto období celková atmosféra vztahů v regionu přispívala k progresu turecko-izraelských vztahů. Sýrie, Irák i Írán byly v danou chvíli pro oba státy nedůvěryhodným partnerem, všechny tři země podporovaly aktivity kurdských separatistů na tureckém území, Turecko také vedlo spory se Sýrií a Irákem o sdílení regionálních vodních toků. Všechny tyto faktory jen napomáhaly společnému sblížení Turecka a Izraele. Vzhledem k dlouholetému partnerství Washingtonu, Jeruzaléma a Ankary, v posledních letech primárně během Studené války, nastala po konci konfliktu pro oba státy otázka následného poválečného vývoje vzájemných vztahů. Strach ze ztráty významu pro Spojené státy nemělo pouze Turecko, nýbrž i Izrael. Současně se oba státy obávaly ztráty významu pro sebe navzájem z důvodu možného budování nového světového pořádku a prosazování osobních zájmů Spojených států.¹⁰⁸

5.2.1 Turecko-izraelské vztahy

Turecko-izraelské vztahy lze hodnotit jako poměrně dobré již od vzniku nezávislého státu Izrael. Turecko bylo v roce 1949 první muslimskou zemí, jež oficiálně uznala nezávislost židovského státu, až do roku 1978 také jedinou. Nicméně v průběhu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století nebyly vazby mezi zeměmi pevné, jak tomu bylo později v letech devadesátých. Důkazem tomu může být například turecká podpora arabských států v Šestidenní či Jomkippurské válce. Za startovní čáru skutečně pozitivního vývoje bilaterálních vztahů těchto států lze považovat konec Studené války, přičemž již předtím v tomto konfliktu stálo Turecko společně s Izraelem na straně Spojených států nejen proti Sovětskému svazu, ale i dalším muslimským zemím. V průběhu devadesátých let

¹⁰⁸ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 868-870.

turecko-izraelská spolupráce pokračovala. Turecko a Izrael se navrátily k východiskům paktu o vnější spolupráci z roku 1958 tehdy podepsaného Davidem Benem Gurionem a Adnanem Menderesem¹⁰⁹, a země začaly opět spolupracovat v oblasti politiky, ekonomiky, ale především na poli bezpečnosti.¹¹⁰ V roce 1993 proběhla první oficiální státní návštěva po konci Studené války, konkrétně tureckého ministra turismu Abdülkadira Ateşe, během níž byla mezi oběma stranami dohodnuta vzájemná spolupráce na poli turistiky a turistického ruchu. V listopadu téhož roku navštívil Izrael turecký ministr zahraničí Hikmet Çetin, jež během své návštěvy komunikoval další vzájemnou spolupráci. V roce 1995 se v Ankaře setkali izraelský prezident Ezer Weizman a ministr zahraničí Šimon Peres s tureckým prezidentem Süleymanem Demirelem a předsedkyní turecké vlády Tansu Çiller. Tato schůzka přinesla dohodu na pokračující vzájemné spolupráci nejen v izraelsko-palestinském mírovém procesu, ale také na budování míru v regionu. Další diskutována témata vzájemné kooperace byl mimo jiné turistický ruch, zemědělství, bezpečnost a boj proti terorismu.¹¹¹ Partnerství těchto dvou zemí bylo primárně založeno na spolupráci na poli bezpečnosti, což potvrzuje událost v lednu 1996, kdy byla podepsána turecko-izraelská strategická dohoda, deklarující spolupráci právě v této oblasti. Obě země vnímaly vzájemnou kooperaci jako nutný krok proti nebezpečí přicházejícímu od Sýrie, Iráku a Íránu. V praxi tyto dohody znamenaly společná vojenská cvičení, výměnu vojenských informací či umožnění Izraeli využívat turecký letecký prostor pro své výcvikové lety. V srpnu téhož roku došlo k podpisu dohody o spolupráci v oblasti obranného průmyslu, na jejímž základě vznikly následně v letech 1997 a 1998 další dvě dohody o modernizaci tureckých letounů F-4 a F-5.¹¹²

¹⁰⁹ BENGIO, O. *The Turkish-Israeli relationship: changing ties of Middle Eastern outsiders*, 2004, s. 42.

¹¹⁰ Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall. *Middle East Policy Council*. 9.4.2018.

¹¹¹ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 870.

¹¹² TANZI, D. *Turkish-Israeli Relations: New Perspectives*, s. 2.

Současně byla v prosinci 1996 podepsána dohoda o volném obchodu.¹¹³ Nicméně v roce 1996 musel izraelský premiér Benjamin Netanjahu čelit faktu, že se v Turecku stal prvním islamistickým premiérem Necmettin Erbakan. I v této situaci si Izrael zachoval svůj pragmatický přístup. Netanjahu poslal Erbakanovi dopis, v němž psal o izraelském zájmu o mír s celým muslimským světem a svým osobním zájmu o setkání s předsedou turecké vlády.¹¹⁴ Po roce 1996 nadále velmi rostla vzájemná spolupráce v oblasti vzdělávání. Turecko i Izrael nabízely studentům z druhé země studentské programy, možnost stáží a vzdělávacích programů. Turecko také pozorovalo výrazný nárůst počtu izraelských turistů.¹¹⁵

Organizací islámské spolupráce bylo Turecko v druhé polovině devadesátých let přísně kritizováno za své úzké spojení s Izraelem potažmo Spojenými státy. I tato skutečnost byla jedním z důvodů, proč se Turecko a Sýrie v roce 1998 ocitly na pokraji ozbrojeného konfliktu, v němž na straně Turecka stála právě izraelská armáda připravena tvořit s Tureckem vojenskou formaci. V létě roku 1999 navštívil Süleyman Demirel Izrael, kde komunikoval další možný vývoj a směr turecko-izraelských vztahů.¹¹⁶ Dne 17. srpna 1999 zasáhlo turecké město Izmit a jeho okolí silné zemětřesení, které podle oficiálních zdrojů přineslo více než 17 tisíc obětí na životě. Během této katastrofy se opět projevil silný turecko-izraelský partnerství, když Izrael napomáhal v Izmitu při hledání pohřešovaných osob, záchraně zraněných a odklizení následků živelné pohromy.¹¹⁷ Mimo to byl také díky vysílání izraelské televize a upozornění na události v Turecku vybrán více než milion dolarů

¹¹³ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 870.

¹¹⁴ Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall. *Middle East Policy Council*. 9.4.2018.

¹¹⁵ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 871.

¹¹⁶ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 871.

¹¹⁷ Zemětřesení v Turecku si vyžádalo více než 17 tisíc životů – ČT24 – Česká televize. *Česká televize*. 9.4.2018.

pro oběti tragédie. Výrazné ochlazení vzájemných dobrých vztahů přišlo v dubnu roku 2000, kdy bylo izraelským ministrem školství oznámeno, že izraelské učebnice budou obsahovat informaci o arménské genocidě. Tato informace velmi pobouřila tureckou společnost. Vláda na ní reagovala neúčastí tureckého kabinetu na oslavách izraelské ambasády v Ankaře v květnu téhož roku.¹¹⁸

¹¹⁸ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 871.

6 TURECKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA PO ROCE 2002

S volebním vítězstvím Erdoğanovy Strany spravedlnosti a rozvoje ve volbách do parlamentu v roce 2002 se začala zásadně měnit jakási vize Turecka – do té doby Turecko mající silné vazby na západní velmoci se od této závislosti toužilo odpoutat a stát se tak nezávislou regionální mocností. Díky výrazné ekonomické a vojenské síle mělo Turecko dobré předpoklady pro začátek navazování a budování vztahů s nezápadními státy. Tendence Turecka zapojovat se aktivně do blízkovýchodních problémů potvrdil premiér republiky Recep Tayyip Erdoğan v jednom ze svých projevů, kdy zdůrazňoval myšlenku nenahraditelné důležitosti Strany spravedlnosti a rozvoje jak pro domácí politiku, tak ve stejném rozměru i pro politiku zahraniční, a to v první řadě pro muslimský Blízký východ. Turecké ambice se ovšem ani v nejmenším nevymezily pouze na hranice Blízkého východu. V rámci budování významné role v regionu mluví turečtí představitelé o Balkáně, Kavkaze či Střední Asii. Od roku 2005 zažívala turecká ekonomika obrovský růst, přičemž činitelem tohoto růstu byly s velkou pravděpodobností ekonomické reformy přijaté tureckou vládou v rámci přístupových jednání s Evropskou unií. Z Turecka se po přijetí těchto reforem stala sedmnáctá největší ekonomika světa, na Blízkém východě byla druhou největší. Seznam oblastí, se kterými Turecko začalo obchodovat se rozrostl například o Latinskou Ameriku či africké státy, a i díky tomu zaznamenala turecká ekonomika obrovský růst. Turecká vojenská síla se v rámci počtu vojáků řadí mezi nejpočetnější na světě, dokonce je druhou nejpočetnější v rámci NATO.¹¹⁹ Nebyla to však jen rostoucí ekonomika a početná armáda, co patřilo mezi prostředky Turecka při budování nových vztahů. Mezi zásadní výhody této země patřila bezesporu také její výhodná

¹¹⁹ PONÍŽILOVÁ, M. *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015*, 2016, s. 139-140.

zeměpisná poloha,¹²⁰ již Ahmet Davutoğlu popisuje jako bezkonkurenční. Turecko je Davutoğluem srovnáváno s jinými velmocemi jako například Německem nebo Ruskem, vždy se však dostává k závěru, že tyto země nikdy nemohou dosáhnout stejného potenciálu jako Turecko, jelikož země vždy mají k některému důležitému světovému regionu daleko. Turecko má díky své geografické poloze blízko jak k Africe, Evropě i Asii, v čemž mu jiní světoví klíčoví hráči nemohou konkurovat.¹²¹

Poté, co Strana spravedlnosti a rozvoje získala vítězství ve volbách v listopadu 2002, lídr strany Recep Tayyip Erdoğan prohlásil, že jeho prioritou bude ekonomická stabilita země a členství v Evropské unii. Přes své islamistické kořeny si Strana spravedlnosti a rozvoje uvědomovala výhody integrace do Evropy. Projekt členství v Evropské unii byl podpořen tureckými podnikatelskými kruhy a širokou veřejností. Důraz na demokracii a lidská práva umožnil Straně spravedlnosti a rozvoje omezit vliv armády v politice a zároveň se odklonit od zakořeněného kemalistického zřízení.¹²²

Některé z důležitých reforem ovšem ještě předcházely přistoupení Strany spravedlnosti a rozvoje k moci. V roce 2001 byla schválena ústavní změna, kterou bylo změněno složení Rady pro národní bezpečnost, pro silnější civilní vliv. Tato změna byla schválena jako součást reformního balíčku v rámci přístupového jednání s Evropskou unií. Stejně tak byl ještě před nástupem Erdoğanovy politické strany zrušen trest smrti, a to ve dvou etapách, v říjnu 2001 a srpnu 2002.¹²³

Reorientace Strany spravedlnosti a rozvoje proevropským směrem přispěla k rekonfiguraci turecké politiky. V minulosti prozápadní sekularisté se najednou objevili jako odpůrci vstupu do Evropské unie.

¹²⁰ PONÍŽILOVÁ, M. *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015*, 2016, s. 138.

¹²¹ DAVUTOĞLU, A. *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*, 2008, s. 78.

¹²² RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*, 2008, s. 51.

¹²³ RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*, 2008, s. 51-52.

Republikánská lidová strana, dříve silně prozápadně orientována, se stále více nakláněla nacionalistickým směrem a přijala nejednoznačný postoj vůči Západu, ve chvíli, kdy viděla některé aspekty vlivu západní politiky jako hrozbu pro integritu tureckého státu a kemalismu.¹²⁴

6.1 Vztahy s arabskými zeměmi po roce 2002

Turecko se snažilo zlepšovat vztahy s klíčovými arabskými státy. Znatelný pokrok v rámci zahraničně-politických vztahů se Saúdskou Arábií potvrdila událost v roce 2006, kdy saúdský král Abdulláh navštívil Turecko, přičemž tato návštěva byla první událostí svého druhu po dlouhých čtyřiceti letech. V rámci královské návštěvy bylo konzultováno mnoho témat, například oživení arabsko-izraelských mírových rozhovorů či rostoucí moc Íránu.¹²⁵

Pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje získala zahraniční politika Turecka novou dynamiku ve vztahu k zemím Blízkého východu. Po desetiletích pasivity a zanedbávání se Turecko stalo významným diplomatickým aktérem. Ankara začala utvářet úzké vazby na Írán a Sýrii, dvě země, se kterými měla v 70., 80. a především 90. letech spíše napjaté vztahy. V rámci arabsko-izraelského konfliktu přijalo Turecko propalestinský postoj, což narušilo jeho tradiční vazby na Izrael.¹²⁶

Vztahy Íráku a Turecka po dlouhou dobu nelze hodnotit jako příliš vřelé. Jedním z hlavních důvodů špatných vztahů mezi těmito dvěma státy byla neustálá turecká kontrola nejdůležitějších regionálních vodních toků. V souvislosti s problematikou řek v oblasti se objevil další problém zapříčiněný výstavbou Anatolského projektu v roce 1989. Tento projekt do budoucna umožnil Turecku zásadně ovlivňovat průtok řeky Eufrat a Tigris. To vzbuzovalo na irácké straně obavy, jelikož vzhledem k těmto

¹²⁴ RABASA, A. *The Rise of Political Islam in Turkey*, 2008, s. 51-52.

¹²⁵ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

¹²⁶ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

okolnostem mohlo Turecko snížit průtok řeky Eufrat na iráckém území až o 80 %.¹²⁷

Turecký postoj směrem ke kurdské autonomii se pod vlivem Ahmeta Davutoğlu změnil. Turecko přijalo legitimitu regionální vlády Kurdistánu jako federální entitu v Iráku a prohloubila hospodářskou a politickou spolupráci s vládou v Bagdádu. Davutoğlu navštívil severní Irák v říjnu 2009, kde se setkal s vrcholnými kurdskými představiteli. Sám ve svých prohlášeních často tvrdil, že návštěva tohoto charakteru měla proběhnout již dříve. I přes setrvávání dalších problémů mezi Tureckem a Irákem, byl tento vývoj odklonem od předchozího nepřátelství.¹²⁸

Významně se změnilo veřejné mínění arabských států o Turecku především po tom, co se země odmítla podílet na amerických akcích v Iráku v březnu 2003. Turecký kredit také výrazně zvýšila kritika izraelské politiky tureckou vládnoucí stranou směrem k Izraeli.¹²⁹

6.1.1 Turecko-iránské vztahy

Vzhledem k Erbakanově islamistické politice byly vztahy Turecka a Íránu na poměrně dobré úrovni již před nástupem Strany spravedlnosti a rozvoje k moci. Již v druhé polovině dvacátého století probíhala úzká spolupráce obou zemí v oblasti energetiky, pod nadvládou Erdoğlanovy strany se kooperace ještě prohloubila. Od roku 1996 došlo ke značnému nárůstu přepravovaného zemního plynu plynovodem vedoucím z íránského Tabrízu do turecké Ankary, v červenci 2007 byla oběma státy podepsána dohoda o přepravě 30 miliard m³ íránského zemního plynu do Evropy. Tato dohoda předpokládala také výstavbu dvou nových plynovodů pro přepravu zemního plynu vedoucích z Íránu do Evropy. Společný turecko-iránský záměr sklidil přísnou kritiku ze strany Spojených států. Washington nesouhlasil s přepravou turkmenského zemního plynu

¹²⁷ ŠMÍD, T. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*, 2010. s. 185.

¹²⁸ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

¹²⁹ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 929.

přes Írán. Navzdory nesouhlasu Spojených států měl však tento plán výraznou domácí podporu, Turecko navíc skrze tento projekt mohlo pomýšlet na realizaci svých ambicí stát se důležitým hráčem v regionu. S novým tisíciletím dodávky íránského zemního plynu do Turecka stále rostou, do země je dováženo téměř 98 % celkové spotřeby plynu.¹³⁰

Írán již od revoluce v roce 1979 vnímal Spojené státy jako svého nepřítele. V tomto postoji ho utvrdila americká invaze do Afghánistánu v roce 2001, a následně invaze do Iráku v roce 2003. Írán se v danou chvíli obával možného napadení i své vlastní země ze strany Spojených států. Pravděpodobně pro toto pocíťované nebezpečí spolupracoval Írán krátkou dobu se svým nepřítelem v Afghánistánu. Nicméně vztahy Íránu a Spojených států se dostaly k bodu mrazu v roce 2008, kdy byl Írán americkým prezidentem Georgem W. Bushem označen jako stát „osy zla“. Vztahy mezi státy se zlepšily až s nástupem Baracka Obamy do prezidentského úřadu, ovšem íránská vláda se nepřestala obávat možných snah Američanů o svržení režimu, přičemž jednou z motivací Spojených států by bezesporu mohlo být i íránské setrvání ve vývoji jaderného programu.¹³¹

V červenci roku 2002 došlo k první státní návštěvě po dlouhých šesti letech, kdy do Íránu vycestoval turecký prezident Ahmet Necdet Sezer. O dva roky později, v létě roku 2004 Írán navštívil také turecký předseda vlády Recep Tayyip Erdoğan.¹³²

V roce 2004 se obě strany dohodly na kooperaci v oblasti bezpečnosti, přičemž k tomuto rozhodnutí je vedl strach ze společného nepřítele, tedy kurdské PKK a její snahy o vytvoření vlastní autonomie. Vzhledem k okolnostem byla Kurdská strana pracujících jak Tureckem, tak Íránem oficiálně prohlášena za teroristickou organizaci, a obě strany

¹³⁰ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

¹³¹ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 7.

¹³² HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 3.

se také dohodly na společném postupu proti kurdským separatistům operujícím na turecko-iránských hranicích.¹³³

V roce 2005 nahradil Muhammada Chátamího ve funkci prezidenta Íránu Mahmúd Ahmadínežád, přičemž tato skutečnost vedla Turecko k prvotním obavám ze zhoršení vzájemných vztahů. Tyto obavy se nakonec ukázaly jako bezpředmětné, a ačkoli Ahmadínežádova politika v jistých bodech připomínala politiku Rúholláha Chomejního, nepředstavovala pro Turecko nebezpečí.¹³⁴ O tom se Turecko přesvědčilo v praxi v roce 2008 během oficiální státní návštěvy Mahmúda Ahmadínežáda.¹³⁵ Nutno podotknout, že touto návštěvou se Turecko stalo historicky prvním státem NATO, jenž Ahmadínežád navštívil.¹³⁶ V roce 2009 proběhla setkání tureckých a iránských státníků, obě na území Turecka. V lednu se mluvčí iránského parlamentu Alí Larídžání setkal s tureckým prezidentem Abdulláhem Gülem, v listopadu téhož roku cestoval do Turecka iránský prezident Ahmadínežád z důvodu konání summitu Organizace islámské spolupráce. Při příležitosti návštěvy se iránský prezident setkal s tureckým premiérem Erdoğanem.¹³⁷

V roce 2008 se strany dohodly na významných tureckých investicích v Íránu a transportu iránského zemního plynu přes Ankaru do Evropy.¹³⁸

¹³³ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 930.

¹³⁴ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 930.

¹³⁵ HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 3.

¹³⁶ BARAN, Z. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*, 2010, s. 122.

¹³⁷ HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 3.

¹³⁸ SOKULLU, E. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*, 2012, s. 211-212.

Turecko hraje klíčovou roli v íránském jaderném programu. Země již od roku 2007 oficiálně podporuje íránský jaderný program a deklaruje svou důvěru v jeho využití pouze pro mírové účely. Jelikož z dobrých vztahů s Íránem plynuly Turecku výhody v podobě energetické spolupráce, hájilo Turecko často právo Íránu na vývoj jaderných zbraní a odmítalo veřejně odsoudit íránský jaderný program, naopak obracelo pozornost na Izrael a jeho aktivity v jaderném programu. Ahmet Davutoğlu v únoru 2010 navštívil Teherán s cílem uzavřít dohodu v rámci problematiky obohacování uranu. Íránský jaderný program byl zjevně pro tureckou národní bezpečnost otázkou nejvyššího významu, stejně jako příležitost Ahmeta Davutoğlua, aby svou proaktivní zahraniční politickou vizi uvedl do praxe.¹³⁹ V únoru roku 2011 turecký prezident podnikl státní návštěvu Íránu, a následně ve velmi krátkém sledu, během konference OSN, se hlavy obou států setkaly znovu.¹⁴⁰

Události na jaře roku 2011 probíhající postupně v mnoha státech regionu Blízkého východu vrazily klín mezi pozitivně se vyvíjející turecko-íránské vztahy. Státy zaujaly odlišná stanoviska k událostem Arabského jara. Zatímco íránská strana chápala Arabské jako nový rozměr jakési islámské revoluce a pokus o reislamizaci společnosti, pro Turecko revoluční události znamenaly snahy islámského světa o větší demokratizaci společnosti.¹⁴¹ Události Arabského jara obnovily soupeření Turecka a Íránu jakožto velmocí regionu Blízkého východu, přičemž z výsledků průzkumů vedených v roce 2011 vyplývá, že v tomto boji jasně zvítězilo Turecko. Většina obyvatel států regionu hodnotila obraz Íránu v rámci oblasti jako negativní. Turecko bylo velmi populární z velké části

¹³⁹ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

¹⁴⁰ HABIBI, N. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*, 2012, s. 3.

¹⁴¹ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 7.

kvůli své personifikované politice. Premiér Erdoğan se těšil velké oblibě v mnoha muslimských státech, především v Egyptě.¹⁴²

Vývoj turecko-syrských vztahů v roce 2011 značně narušil partnerství Turecka a Íránu. Na počátku syrského konfliktu zastávaly obě strany totožný názor a podporovaly syrský vládní režim. Turecko však v polovině roku svůj postoj přehodnotilo a svou podporu věnovalo syrské opozici, s níž začalo spolupracovat a umožnilo jí na tureckém území organizovat a realizovat schůzky. Írán měl již od roku 1979 velmi dobré vztahy se Sýrií a syrským vládním režimem. Nebylo tedy v zájmu Íránu riskovat pád prezidenta Baššára al-Asada, jelikož by z této situace pro Írán plynuly nemalé nepříjemnosti. Změna syrského režimu by jistě přinesla nestabilitu íránskému režimu. Írán se obával, že by se lid inspiroval syrskou společností a snažil by se organizovanými protesty a demonstracemi svrhnout stávající vládu. Turecká Strana spravedlnosti a rozvoje byla do roku 2011 Íránem s nadějí chápána jako islamistická strana. Události roku 2011 však změnily pohled regionálních velmocí na Turecko jako na zemi znovu čerpající z podpory Západu a Spojených států. Obdobně se změnil pohled muslimských států na turecký islám jako na liberální či proamerický. Írán nadále projevoval svou podporu prezidentu al-Asadovi v syrském konfliktu, do země dodával zbraně či vojáky. V rámci syrské krize se však neshodovala celá íránská společnost. Tehdejší prezident Mahmúd Ahmadínežád v zájmu budování své popularity prohlásil, že násilí páchané íránskou armádou na příslušnících syrské opozice není řešením krize. Opačný postoj však zastával íránský nejvyšší duchovní Chamaneí, jenž prohlašoval, že syrský vládní režim je jediným íránským spojencem v boji proti Izraeli a Západu, a proto je potřeba tohoto spojence v maximální míře podporovat.¹⁴³

¹⁴² LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 8.

¹⁴³ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 9-11.

6.1.2 Turecko-syrské vztahy

Zahraničně-politické vztahy Turecka a Sýrie se po vítězství Strany spravedlnosti a rozvoje začaly znatelně zlepšit. Sýrie byla dlouhou dobu chápána spíše jako nepřátelský stát pro svou podporu kurdských separatistů, která byla praktikována například poskytováním azylu vůdci Kurdské strany pracujících Abdulláhu Öcalanovi¹⁴⁴. Dobrým vztahům nepříspěly ani dlouhé spory Turecka a Sýrie o provincii Hatay či problematika vodních toků v regionu. V novém tisíciletí však začal být kurdský nacionalismus problémem i pro Sýrii, oba státy se začaly potýkat s kurdskou menšinou na svém území, a začaly tak hledat společnou řeč. Pro syrského prezidenta Baššára al-Asada představoval rostoucí vliv kurdské menšiny v oblasti severního Iráku značné nebezpečí. Budování její ekonomické, hospodářské a politické stability by následně představovalo významnou hrozbu pro syrský režim.¹⁴⁵

První významnější pozitivní vývoj zaznamenaly turecko-syrské vztahy již v roce 1998, kdy byla podepsána Astanská dohoda, v níž se Sýrie oficiálně zavázala k ukončení veškerých svých podpůrných akcí směrem ke kurdské PKK a vydala Turecku Abdulláha Öcalana.¹⁴⁶

Po roce 2002 došlo k dalšímu pozitivnímu vývoji vztahů těchto dvou zemí. Politická spolupráce rostla, hned v roce 2002 se oba státy dohodly na společných vojenských cvičeních. Další hospodářská či bezpečnostní kooperace byla nastartována návštěvou syrského prezidenta Baššára al-Asada v Turecku na začátku roku 2004. Tato návštěva byla první svého druhu od roku 1946. V prosinci téhož roku navštívil turecký premiér Erdoğan Damašek a se syrskou stranou podepsal dohodu o ekonomické spolupráci. Této tématice se věnovala i další schůzka v roce 2007, kdy došlo k podpisu dohody o volném obchodu. V tomto období se Turecko

¹⁴⁴ CSIS. *Turkey's Evolving Dynamics: Strategic Choices for U.S. – Turkey Relations*, 2009, s. 48.

¹⁴⁵ Party Programme. *AK Parti*. 19.3.2018

¹⁴⁶ BRANDELL, I. *State frontiers: borders and boundaries in the Middle East*, 2006, s. 164.

stalo velmi významným syrským obchodním partnerem.¹⁴⁷ V září roku 2009 byla mezi zeměmi navzájem zrušena vízová povinnost, přičemž tento krok nebyl v regionu Blízkého východu příliš obvyklý, ovšem v danou dobu měl velmi pozitivní vliv na veřejné mínění obou zemí.¹⁴⁸ Ahmet Davutoğlu podle své politiky nulových problémů se sousedy dělal maximum pro zlepšení vztahů s muslimskými státy regionu Blízkého východu. Jedním z výsledků jeho snah bylo zrušení vízové povinnosti nejen do Sýrie, ale také do Jordánska, Libanonu či Íránu. Ahmet Davutoğlu po vzoru evropského Schengenského prostoru toužil po vybudování obdobného projektu v rámci regionu Blízkého východu.¹⁴⁹

I přes neshody Turecka a Sýrie v tématu regionálních vodních toků docházelo k rozšiřování spolupráce mezi zeměmi, Sýrie podle svého závazku v Adenské dohodě výrazněji bojovala proti kurdským separatistům.¹⁵⁰

Během další návštěvy syrského prezidenta v Turecku v roce 2009 došlo k založení společné obchodní komise, v jejímž rámci začali spolupracovat vlády obou států. Během roku bylo podepsáno velké množství nejrůznějších dohod deklarujících bilaterální spolupráci v oblasti zdravotnictví, vzdělávání či životního prostředí. Ještě v tomtéž roce proběhla návštěva tureckého premiéra v Damašku. Během tohoto setkání byl téměř vzorový vývoj vzájemných vztahů narušen neuznáním prezidenta Baššára al-Asada provincie Hatay oficiálně za turecké území.¹⁵¹ Ahmet Davutoğlu právě na výrazném zvýšení diplomatických kontaktů Turecka nejen se Sýrií, ale také Íránem či například Řeckem

¹⁴⁷ SOKULLU, E. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*, 2012, s. 132.

¹⁴⁸ GRIGORIADIS, I. N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. 15.3.2018.

¹⁴⁹ SOKULLU, E. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*, 2012, s. 133.

¹⁵⁰ SOKULLU, E. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*, 2012, s. 133.

¹⁵¹ Relations between Turkey-Syria. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*. 18.3.2018.

dokazuje úspěšnou implementaci jeho politiky nulových problémů se sousedy do stranické politiky vládnoucí strany.¹⁵²

Vzhledem k více než pozitivnímu vývoji turecko-syrských vztahů nebyly ze strany turecké vládnoucí parlamentní strany příliš vítány události v Sýrii v březnu 2011. Od začátku nepokojů vyjadřovalo Turecko svou podporu syrskému vládnímu režimu. Turecký premiér nedoporučil syrskému prezidentovi rezignaci jako v případě egyptského Husního Mubáraka, ale navrhoval Baššáru al-Asadovi zavedení reform, které by vedly ke zmírnění napětí v zemi.¹⁵³ Do poloviny roku 2011 zastávala turecká vláda totožný názor se syrským režimem, Turecko také vyjádřilo svůj nesouhlas s rozhodnutím západních států uvalit na Sýrii sankce. Ahmet Davutoğlu se po vzoru vlastní politiky nulových problémů se sousedy snažil vést rozhovory se syrským režimem a situaci dle zásad principu *soft power* vyřešit. Davutoğlovy snahy však byly neúspěšné, a Turecko postupně zvýšilo kritiku vůči syrskému vládnímu režimu, přehodnotilo svůj postoj a v polovině roku 2011 začalo více spolupracovat se syrskou opozicí, již povolovalo setkávání na tureckém území. Turecko také změnilo názor na sankce uvalené na Sýrii a snažilo se aktivně prosazovat další opatření proti režimu v Sýrii.¹⁵⁴ Obrat v přístupu Turecka k syrské krizi vedl přirozeně ke zhoršení vztahů s Damaškem, napětí tato skutečnost vnesla také do vztahů s Íránem, jenž podporoval syrský vládní režim. Pevné spojení Íránu a Sýrie existovalo na Blízkém východě již od íránské islámské revoluce. Pád režimu Baššára al-Asada rozhodně nebyl v zájmu islámské republiky, v případě konce vlády současného syrského prezidenta by sunnitská většina v Sýrii následně mohla být nemalou hrozbou pro Írán.¹⁵⁵

¹⁵² DAVUTOĞLU, A. *Turkey's Zero Problems Foreign Policy*. In: Foreign Policy – the Global Magazine of Mews and Ideas. 14.4.2018.

¹⁵³ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 8.

¹⁵⁴ FAWCET, L. *International Relations of the Middle East*, 2013, s. 238.

¹⁵⁵ LARRABEE, F. S., A. NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*, 2013, s. 8-9.

Turecká finanční a materiální podpora syrské svobodné armády vyvolala protesty turecké opozice a vlnu kritiky Erdoğanovy politiky.¹⁵⁶

6.2 Vztahy s nearabskými zeměmi po roce 2002

Počátkem nového tisíciletí začaly vztahy Turecka s Izraele procházet výraznými změnami, které byly ovlivněny několika faktory a následně umocněny vstupem Strany spravedlnosti a rozvoje do vedení země. Mezi zmíněné faktory lze jistě zařadit částečnou dohodu Turecka s kurdskými separatisty, návštěvu Ariela Šarona na Chrámové hoře v Jeruzalémě následovanou událostmi Druhé intifády či rozdílný názor obou států na americkou invazi do Iráku.¹⁵⁷

6.2.1 Turecko-izraelské vztahy

Vztahy Turecka s Izraelem a celkově postoj země k izraelsko-palestinskému konfliktu jsou pravděpodobně nejznatelnějším ukazatelem změny turecké zahraniční politiky v novém tisíciletí.

Nejen v devadesátých letech dvacátého století bylo Turecko zastáncem izraelské politiky v regionu¹⁵⁸, turecko-izraelská spolupráce se rozrůstala v rámci vojenského či ekonomického sektoru. Jedním z motorů hnacích dobré vztahy Turecka a Izraele byl jejich společný cíl, a to poražení kurdské PKK v severním Iráku.

Ovšem v novém tisíciletí se společné vztahy začaly ubírat jiným směrem, a Turecko se stalo zastáncem Palestinců a myšlenky vzniku palestinské autonomie. Zahraniční politika Turecka v rámci řešení palestinské otázky často vyvolávala zuřivou reakci Izraele. Ještě v roce 2000 Turecko hlasovalo pro rezoluci OSN obviňující Izrael z násilí

¹⁵⁶ PHILLIPS, CH. *Turkey's Syria Problem*, 2012, s. 138.

¹⁵⁷ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 929.

¹⁵⁸ Turecko jako jeden z prvních států uznalo Izrael jako suverénní stát již v roce 1949, následně podpořilo jeho existenci skrze odmítnutí participace v Šestidenní a Jomkipurské válce. (BARAN, Z. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*, 2010, s. 113)

páchaného na Palestincích a nelegálních aktivit Izraelců na okupovaném území.¹⁵⁹ Skutečná vlna turecké kritiky Izraele přišla po nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje k moci. Turecko bylo velmi znepokojeno informacemi, že Izrael aktivně podporoval kurdské snahy o založení vlastní autonomie v severním Iráku, a že se podílel na vojenském výcviku kurdských vojáků. Erdoğan označil zabití vrcholného představitele Hamásu Šejcha Ahmada Jásina v dubnu 2004 jako teroristický čin spáchaný Izraelem.¹⁶⁰ Izrael se však snažil dobré vztahy s Tureckem obnovit, v červenci 2004 navštívil místopředseda izraelské vlády Turecko ve snaze komunikovat s tureckou stranou ekonomickou spolupráci. Dva měsíce po smrti Jásira Arafata¹⁶¹ vycestoval Abdulláh Gül do Izraele a Palestiny, kde komunikoval bilaterální vztahy, výsledky palestinských parlamentních voleb a situaci v Iráku.¹⁶²

V červenci 2006 vypukl na území jižního Libanonu ozbrojený konflikt vládních složek a představitelů Hizballáhu. V rámci tohoto konfliktu přišla z Turecka velká vlna kritiky komentující nekorektní průběh izraelských vojenských akcí.¹⁶³

Po palestinských parlamentních volbách v roce 2006, v nichž jasně zvítězilo hnutí Hamás, neskrýval Erdoğan svou radost a podporu tohoto radikálně-islamistického hnutí. Ztotožňoval se s názorem, že výsledky parlamentních voleb jen potvrdily skutečnost, že by hnutí Hamás mělo být jediným oficiálním zástupcem Palestinců. Svou podporu také Erdoğan vyjádřil pozváním lídra hnutí Hamás Chálida Maša^čala na oficiální státní návštěvu.¹⁶⁴

¹⁵⁹ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 929.

¹⁶⁰ ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 930.

¹⁶¹ GHANEM, A. *Palestinian politics after Arafat: a failed national movement*, 2010, s. 109.

¹⁶² ORAN, B., ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*, 2010, s. 930.

¹⁶³ BARAN, Z. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*, 2010, s. 118-120.

¹⁶⁴ BARAN, Z. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*, 2010, s. 120.

Kritika Izraele pokračovala v roce 2008, kdy Turecko nesouhlasilo s vojenskou operací Lité olovo, kdy Izrael téměř tři týdny obléhal pásmo Gazy¹⁶⁵. Kritické odsouzení Izraele během konfliktů v Libanonu a Gaze prohloubilo propast mezi tureckým premiérem Erdoğanem a izraelským prezidentem Šimonem Peresem. Výraznou kritiku prezentoval turecký předseda vlády v lednu 2009 na každoročním zasedání Světového ekonomického fóra ve švýcarském Davosu. Premiér upozorňoval na užívání nehumánních prostředků v konfliktech ze strany izraelské armády. Navrhoval také vyloučení Izraele z OSN, žádal další členské státy o odsouzení izraelských válečných zločinů. Vztahy se vyostřily na podzim roku 2009, kdy Turecko odmítlo pozvat izraelská vojska na společná vojenská cvičení, která v této podobě probíhala pravidelně od poloviny devadesátých let. Tento krok byl izraelskou armádou komentován jako jasný projev islamizace Turecka. V tomto směru nelze hovořit o aplikaci politiky nulových problémů se sousedy, lze však jasně pozorovat rostoucí ambice Turecka, které si budovalo významnou pozici v regionu bez diktátu Spojených států, Evropy či právě Izraele.¹⁶⁶

V tomto období panovalo nepřátelství obou stran nejen v politice, ale také ve společnosti. V Turecku v roce 2009 probíhaly nejrůznější protesty mířené proti Izraeli, slovní útoky na izraelskou armádu vysílala také například turecká televize. Izraelské politické špičky se na postoji k Turecku neshodovaly. Ministr obrany Ehud Barak zastával smířlivý postoj vůči Turecku. Proti němu stál ministr zahraničí Avigdor Lieberman, jenž odmítal izraelskou potřebu Turecka, byl nekompromisní v postoji vůči palestinské otázce, a tureckého premiéra bez zábran nazýval antisemitou.¹⁶⁷

Zásadní událostí ve věci zhoršení vzájemných vztahů Turecka a Izraele bylo obsazení lodi Mavi Marmara v roce 2010. V květnu tohoto

¹⁶⁵ Turecko-izraelské détente: Mavi Marmara vs. společné zájmy. *Oficiální portál Informačního centra o NATO*. 8.4.2018.

¹⁶⁶ BARAN, Z. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*, 2010, s. 119.

¹⁶⁷ Turecko-izraelské détente: Mavi Marmara vs. společné zájmy. *Oficiální portál Informačního centra o NATO*. 8.4.2018.

roku odeslala turecká islámská charitativní organizace IHH do Izraele humanitární pomoc určenou pouze Palestincům. Na palubě lodi cestovali evropští míroví aktivisté, skrývali se tam však také islamisté, jejichž úkolem bylo zaútočit ve chvíli, kdy vstoupí izraelská armáda na palubu lodi. Vojáci na tureckou loď vstoupili a vznikla potyčka, na jejímž konci bylo devět mrtvých, z toho osm Turků a jeden Američan turecké národnosti¹⁶⁸. Touto událostí byly velmi poničeny diplomatické turecko-izraelské vztahy, Turecko stáhlo svého velvyslance v Izraeli, nadále hrozilo úplným přerušением diplomatických vztahů v případě nedoručení oficiální omluvy ze strany Izraele.¹⁶⁹ Té se Turecko dočkalo až po dlouhých třech letech, kdy se role mediátora zhostil americký prezident Barack Obama, svůj podíl ale jistě měl také odchod Avigdora Liebermana z vlády či nátlak mezinárodních organizací na vyřešení tohoto izraelsko-tureckého konfliktu.¹⁷⁰

V roce 2012 se turecký ministr zahraničí Ahmet Davutoğlu jasně postavil na stranu Palestinců ve věci vybudování palestinské autonomie během svého proslovu vedeného před Valným shromážděním OSN.¹⁷¹ Dobré vztahy mezi Tureckem a Palestinou lze doložit také na častých státních návštěvách představitelů obou stran, například v roce 2012 Turecko navštívil prezident Palestiny Mahmúd^C Abbás.¹⁷²

¹⁶⁸ Turecko-izraelské détente: Mavi Marmara vs. společné zájmy. *Oficiální portál Informačního centra o NATO*. 8.4.2018.

¹⁶⁹ YEŞİLADA, B. *EU-Turkey Relations in the 21st Century*, 2012, s. 83.

¹⁷⁰ Turecko-izraelské détente: Mavi Marmara vs. společné zájmy. *Oficiální portál Informačního centra o NATO*. 8.4.2018.

¹⁷¹ International Day of Solidarity with the Palestinian People. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*. 8.4.2018.

¹⁷² President Mahmoud Abbas of Palestine Pays an Official Visit to Turkey. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*. 8.4.2018.

7 SHRNU TÍ VÝSLEDKŮ KOMPARATIVNÍ ANALÝZY

V předchozích kapitolách práce byla zkoumána případná změna zahraniční politiky Turecka po nástupu Strany spravedlnosti a rozvoje k moci s Íránem, Sýrií a Izraelem, přičemž u všech tří zkoumaných států lze pozorovat razantní změnu v přístupu v zahraniční politice Turecka po roce 2002.

Kladnému vývoji turecko-íránských vztahů v první polovině devadesátých let zajisté neprospíval turecký vstřícný postoj k západním zemím či Izraeli. Írán se po islámské revoluci v roce 1979 od proamerického přístupu naprosto distancoval. Oba státy se navzájem napadaly, Turecko kritizovalo íránskou podporu PKK či jiných islamistických skupin, Írán se obával turecké podpory íránské vládní opozice. Pozitivní vývoj vztahů lze sledovat v druhé polovině devadesátých let, kdy se v Turecku dostal k moci první islamistický premiér Necmettin Erbakan. Ten s íránským protějškem v roce 1996 podepsal kontrakt za více než 20 miliard dolarů na výstavbu plynovodu na trase Tabríz-Ankara. Mimo tuto zásadní dohodu však nelze turecko-íránské vztahy v období mezi lety 1990 a 2002 hodnotit jako vřelé, stejně tak frekvence oficiálních státních návštěv v poslední dekádě 20. století nebyla tak častá, jako tomu bylo v novém tisíciletí.

Po roce 2002 pokračovala spolupráce Turecka a Íránu v rámci přepravy zemního plynu, a Íránu se podařilo do Turecka dodávat 98 % plynu z celkové potřeby země. Od roku 2002 se velmi zvýšila četnost státních návštěv mezi zeměmi, v prvním roce vlády Strany spravedlnosti a rozvoje navštívil turecký prezident Ahmet Necdet Sezer Írán, v létě roku 2004 podnikl oficiální cestu také premiér Recep Tayyip Erdoğan. Obě strany diskutovaly o aktivitách PKK, přičemž došly ke společnému postupu proti těmto revolučním složkám. Po zvolení nového íránského prezidenta Mahmúda Ahmadínežáda dobré vztahy s Tureckem pokračovaly, prezident v roce 2008 navštívil Turecko jako vůbec první členskou zemi NATO. V následujících letech pokračovaly četné návštěvy vrcholných představitelů obou států, s prezidentem Gülem se

během státní návštěvy v roce 2009 setkal mluvčí íránského parlamentu Larídžání, do Íránu vycestoval mimo předsedy vlády také ministr zahraničí Ahmet Davutoğlu. Turecko je velkým spojencem Íránu ve věci jaderného programu, hájí íránské zájmy, jelikož se na oplátku těší z výhod v podobě fungující spolupráce na poli energetiky. Do událostí roku 2011 se bilaterální vztahy Turecka a Íránu vyvíjely velmi pozitivně. Zásadní změna nastala po rozhodnutí Turecka podporovat v syrském konfliktu opozici, čímž se rozešla v názorech s Íránem podporujícím syrský režim prezidenta Baššára al-Asada, a nastala tak nová éra rivality mezi těmito dvěma klíčovými hráči regionu Blízkého východu.

Velkou změnou prošly bilaterální vztahy Turecka a Sýrie. V devadesátých letech dvacátého století byly vztahy těchto dvou zemí velmi napjaté. Důvodů bylo několik, mezi hlavní patřila syrská podpora kurdevských separatistů či poskytování azylu lídrovi kurdské PKK Abdulláhu Öcalanovi. Velkým komunikačním problémem mezi oběma stranami byl také často diskutovaný problém regionálních vodních toků, primárně řeky Eufrat, a neshoda zemí ohledně sdílení vody z řeky, regulace jejího průtoku či budování projektů na vodních tocích. Vzhledem k nekončící syrské podpoře PKK, kvůli které muselo Turecko ve svých hraničních oblastech čelit bezpečnostnímu riziku, vyústilo napětí mezi státy v roce 1998 v obrovskou krizi. Ozbrojený konflikt byl na spadnutí, turecké straně poskytoval velkou podporu Izrael, jehož vojska byla připravena stát v konfliktu po boku turecké armády. Komplikovaná situace však byla v tomtéž roce mírovou cestou vyřešena, když došlo k podpisu Astanské dohody, v níž Sýrie slibovala ukončení podpory kurdské PKK. Po dohodě v kazašské Astaně došlo také k dlouho očekávanému vydání Abdulláha Öcalana Turecku.

Po roce 2002 se bilaterální vztahy Turecka a Sýrie začaly výrazně lepší. Oba aktéři našli společného nepřítele, kurdské separatisty, s jejichž aktivitami se na svém území museli potýkat. Státy se dohodly na společných vojenských cvičeních. Významným krokem v rámci turecko-syrských vztahů byla bez pochyby návštěva syrského prezidenta

Baššára al-Asada v Ankaře. Tato návštěva byla první oficiální státní návštěvou syrské hlavy státu od vzniku nezávislé Sýrie v roce 1946. Během následných schůzek se aktéři dohodli na ekonomické spolupráci. Velkým krokem vpřed bylo jistě vzájemné zrušení vízové povinnosti. Během roku 2009 bylo mezi stranami podepsáno několik dohod, podle kterých budou státy spolupracovat například v oblasti zdravotnictví či vzdělávání. Ani v novém tisíciletí se však strany nedokázaly dohodnout v problematice regionálních vodních toků, stejně tak vrcholní představitelé nedošli ke konsenzu ve věci provincie Hatay. Nicméně i přes tyto neshody je Tureckem vývoj vztahů se Sýrií hodnocen jako jeden z nejvýznamnějších, v rámci politiky nulových problémů se sousedy lze právě na tomto partnerství a navazování nových spoluprací v období po roce 2002 sledovat největší progres.¹⁷³ Po událostech na jaře 2011 mohl prezident Baššár al-Asad ještě krátkou chvíli cítit tureckou podporu, nicméně tento přístup Turecka se v průběhu roku 2011 změnil. Země se v syrském konfliktu postavila na stranu syrské opozice, přičemž toto rozhodnutí bylo motivováno primárně tureckou touhou udržet si svou dobrou pozici v regionu. Z tohoto důvodu turecká vláda v čele s Erdoğanem odsoudila útoky syrského vládního režimu na civilisty. Stejně tak turecká vláda nabyla dojmu, že vládní režim nemůže v Sýrii setrvat u moci dlouho, a dříve nebo později bude sesazen opozičními silami. Z tohoto důvodu si Turecko udržovalo dobré vztahy se Sýrií svobodnou armádou, aby po případném státním převratu zůstalo důležitým spojencem Sýrie, a země se mohly vrátit k původním dobrým vztahům z prvního desetiletí jednadvacátého století.

Opačný vývoj oproti svým muslimským kolegům zaznamenal od devadesátých let Izrael. V poslední dekádě minulého století pozitivnímu vývoji vztahů napomohlo jistě již turecké spojení s Izraelem ve Studené válce na straně Spojených států po boku Izraele. Státy začaly spolupracovat v oblastech obchodu, politiky, ale především debatovaly o problematice bezpečnosti regionu a společných obavách

¹⁷³ DAVUTOĞLU, A. *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007, 2008*, s. 80.

ze Sýrie, Iráku a Íránu. Na základě uskutečněných rozhovorů byla v roce 1996 mezi zeměmi podepsána dohoda, v níž se země zavázaly ke kooperaci v oblasti bezpečnosti. Státy tak začaly spolupracovat v rámci vojenských cvičení a navzájem si vyměňovaly vojenské informace. Izrael měl také zájem na modernizaci tureckých letounů F-4 a F-5, a tak byly v letech 1997 a 1998 podepsány další dohody deklarující izraelskou pomoc ve věci modernizace tureckého letectva. I přes změnu režimu v Turecku v roce 1996 a nástupu islamisty Erbakana do funkce premiéra si zachovaly státy dobré vztahy i nadále. V rámci hrozícího ozbrojeného konfliktu mezi Tureckem a Sýrií v roce 1998 byla izraelská armáda připravena čelit výzvě věrně po boku Turecka. Svou loajalitu Izrael ukázal také po živelné katastrofě v tureckém Izmitu v roce 1999, kdy poskytl Turecku pomoc v záchraně raněných a likvidaci škod.

S přelomem tisíciletí a nástupem Strany spravedlnosti a rozvoje k moci pomalu ztrácel Izrael v Turecku svého partnera. Turecko začalo veřejně v rámci izraelsko-palestinského konfliktu podporovat Palestince a vystupovat proti izraelským aktivitám na palestinském území. Turecký postoj potvrdilo také zjištění skutečnosti, že Izraelci podporovali kurdské snahy o autonomii a účastnili se ve výcviku kurdských vojáků. Turecko nadále tvrdě vystupovalo proti Izraeli, turecká vláda označila smrt představitelů Hamásu za teroristický čin spáchaný Izraelem, po válce v Libanonu v červenci 2006 komentovalo Turecko izraelské akce jako nekorektní. V tomtéž roce pokračovala neskryvaná podpora tureckého předsedy vlády směrem k Palestincům, konkrétně k hnutí Hamás, jež vyhrálo palestinské parlamentní volby. O dva roky později turecká vláda odsoudila operaci Lité olovo, kterou následně turecký premiér komentoval na zasedání Světového ekonomického fóra a nabádal členské státy k odsouzení Izraele za jeho nehumánní chování během vojenských akcí a jeho vyloučení z OSN. Nenávist bylo možné pozorovat také mezi tureckou i izraelskou společností. Z úst izraelského ministra zahraničí Liebermana bylo slyšet nenávistné nadávky a urážky podobně jako od tureckého premiéra. Ten byl Liebermanem bez ostychu pro svou anti-izraelskou politiku nazýván antisemitou.

Osudnou pro turecko-izraelské vztahy se stala událost na lodi Mavi Marmara v roce 2010, během které zahynulo devět Turků, a ze strany Izraele byla vyřčena omluva až po dlouhých třech letech. Vývoj v letech 2011 a 2012 nenaznačuje žádnou výraznou změnu v turecko-izraelských vztazích, jelikož tureckým ministrem zahraničí byla veřejně podpořena palestinská snaha o budování vlastního státu.

Na základě shrnutých fakt lze identifikovat výraznou změnu zahraniční politiky Turecka pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje. Lze pozorovat velmi významný vliv zapracované doktríny strategické hloubky do stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje a její uvedení v praxi.

Je však více než jasné, že turecká zahraniční politika nebyla po roce 2002 determinována pouze integrací Davutoğluovy doktríny strategické hloubky a vizí politiky nulových problémů se sousedy do stranického programu vládnoucí politické strany, nýbrž také ekonomickými zájmy, jež ve velké míře ovlivňovaly vztahy Turecka se sousedními zeměmi v rámci regionu Blízkého východu. Vzájemná závislost Turecka a Sýrie byla značně ovlivněna faktorem sdílených regionálních vodních toků, řeky Eufrat a Tigris. Odlišný pohled těchto dvou zemí na sdílení vody z řek byl často primárně tureckou vládou používán jako prostředek k dosažení vlastních zájmů. Vztahy Turecka s Íránem byly do značné míry také ovlivněny ekonomickým faktorem, jež determinoval dobré vzájemné vztahy těchto dvou zemí bez ohledu na doktrínu strategické hloubky. Bylo tureckým zájmem udržovat s Íránem dobré vztahy, vzhledem k partnerství navázaném v rámci dohod o zemním plynu proudícího z Íránu do Turecka. Turecko tak mohlo skrze toto ekonomické partnerství realizovat svůj zájem být klíčovým hráčem nejen regionu Blízkého východu, ale také například pro Evropu, jelikož Ankara byla dopravním uzlem rozhodujícím o transportu íránského plynu dále do Evropy. Skutečný vliv Davutoğluovy doktríny lze pozorovat na vývoji turecko-izraelských vztahů. Vývoj po roce 2002 změnil zásadně svůj charakter podobně jako u dvou předchozích zemí, ovšem v tomto

vztahu nelze mluvit o významném ekonomickém faktoru, který by turecko-izraelské partnerství determinoval. Vzhledem k prozápadní politice, kterou Turecká republika razila víceméně beze změn již od doby svého založení, byly i vztahy Turecka s Izraelem až do roku 2002 na výši. Turecko podporující Spojené státy ve Studené válce, a inklinující k západním politickým postojům, mělo i s Izraelem blízký vztah v průběhu celých devadesátých let dvacátého století. Změnu přístupu k Izraeli po roce 2002 lze z velké míry pozorovat právě z důvodu integrace doktríny do stranického programu Strany spravedlnosti a rozvoje a jejího uvedení v praxi. Turecko se znatelně politicky odklonilo od západních zemí, k jejichž spojencům Izrael bezesporu patřil a patří, a začal podporovat muslimské země, což se v praxi významně projevilo v reorientaci Turecka v izraelsko-palestinském konfliktu. Na rozdíl od Sýrie či Íránu však ve změnách vzájemných vztahů nelze hledat jakékoli významné ekonomické motivace ve vztahu k Izraeli. Lze však předpokládat, že velká ekonomická motivace spojená s popisovaným obratem zahraniční politiky směrem k muslimským zemím, motivovaná především ekonomickými zájmy, byla v důsledků příčinou razantní změny turecko-izraelských vztahů.

8 ZÁVĚR

Turecká zahraniční politika prošla po roce 2002 zásadním vývojem a změnami. Vítězná strana parlamentních voleb v roce 2002, Strana spravedlnosti a rozvoje, implementovala do svého stranického programu Davutoğluovu doktrínu strategické hloubky, jejíž součástí byla také politika nulových problémů se sousedy. Tato doktrína konstatovala tureckou bezkonkurenční geografickou výhodu a historickou sílu, díky níž se země může stát významným strategickým hráčem v regionu Blízkého východu. Davutoğlu ve svém díle hovoří o reorientaci Turecka směrem k jeho východním sousedům a odklonu od předchozích západních partnerů. Nedefinuje nekompromisní přerušení kontaktů Turecka například s Evropskou unií či Spojenými státy, charakter vztahů s těmito zeměmi však jeho vize výrazně mění. Strana spravedlnosti a rozvoje se svým lídrem Recepem Tayyipem Erdoğanem po vítězství v parlamentních volbách vychází z Davutoğluova díla a politiky, díky čemuž je v novém tisíciletí možné pozorovat velké změny ve vývoji vztahů Turecka se státy regionu.

V diplomové práci byl sledován a následně komparován vývoj zahraničně-politických vztahů Turecka s konkrétními arabskými státy, tj. s Íránem a Sýrií, a nearabským státem, tj. s Izraelem. Vývoj byl sledován ve dvou obdobích. Prvním bylo období mezi lety 1990 a 2002, v rámci druhého období práce sledovala změny zahraniční politiky a zahraničně-politických vztahů pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje. Sledování vývoje v tomto období bylo ukončeno rokem 2011, jelikož právě události tohoto roku na dlouhou dobu opět změnily charakter zahraničně-politických vztahů mezi Tureckem, Sýrií, Íránem a Izraelem. U všech tří zkoumaných států byla potvrzena úvodní hypotéza diplomové práce, tedy že pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje došlo ke změně charakteru vzájemných vztahů výše uvedených zemí.

Velmi negativní vzájemné vztahy, které mělo Turecko se Sýrií v devadesátých letech dvacátého století se v novém tisíciletí změnily

ve fungující partnerství. V poslední dekádě dvacátého století byly vztahy mezi zeměmi velmi napjaté, Turecko se se Sýrií neshodovalo v otázce kurdských separatistů, velkou překážkou ve fungující spolupráci byla jistě také neshoda ve způsobu sdílení regionálních vodních toků, primárně řeky Eufrat. V těchto dvou otázkách se země neshodovaly od počátku devadesátých let, v případě vodních zdrojů byl spor veden již v minulosti, nicméně v průběhu dekády se jim tyto problémy nedařily vyřešit, ba naopak. V roce 1998 byly oba státy na pokraji ozbrojeného konfliktu, jež se podařilo diplomaticky mírovou cestou zažehnat v kazašské Astaně. Nicméně přes tento negativní vývoj v poslední dekádě dvacátého století se pod vedením Erdoğanovy strany bilaterálním vztahům Turecka a Sýrie dařilo. Probíhaly vzájemné státní návštěvy, bylo podepsáno mnoho dohod deklarujících vzájemnou spolupráci. Pozitivní vývoj vztahů a spolupráce byl ukončen v roce 2011, kdy se turecká vláda po prvotní krátké podpoře prezidentského režimu rozhodla podporovat syrskou opozici.

Podobně jako turecko-syrské vztahy měly pozitivní vývoj i vztahy Turecka s Íránem. V devadesátých letech spolu tyto státy nesouhlasily v otázce kurdské PKK, Turecko bylo Íránem kritizováno pro podporu západních zemí a Izraele. Postupně se však turecko-íránské vztahy dopracovaly k fungujícímu partnerství, založeném v první řadě na obchodování se zemním plynem. Tento ekonomický faktor velmi ovlivňoval tureckou vstřícnost k Íránu a jeho alibistickou podporu v jaderném programu. Stejně jako se Sýrií, i s Íránem nabraly vztahy po roce 2011 nový směr. Dobré vzájemné vztahy a spolupráce byly ukončeny pro neshodu Íránu a Turecka v otázce syrské krize. Jak již bylo zmíněno výše, Turecko téměř od počátku podporovalo Syrskou svobodnou armádu, Írán naopak vzhledem k dlouholetým dobrým vztahům se syrským prezidentem a vládou finančně i materiálně podporoval syrskou armádu podporující Baššára al-Asada.

Naprosto opačný průběh lze pozorovat v turecko-izraelských vztazích. V devadesátých letech dvacátého století oba státy ve velké míře spolupracovaly primárně na poli bezpečnosti. Turecko dalo Izraeli

k dispozici svůj letecký prostor, země si poskytovaly vojenské informace. Izrael byl vůči Turecku velmi loajální, v rámci blížícího se ozbrojeného turecko-syrského konfliktu v roce 1998 byl Izrael připraven postavit se na stranu svého spojence. O rok později Izrael velmi pomohl Turecku po zemětřesení kolem města Izmit. V novém tisíciletí se však vzájemné vztahy velmi ochladily, Turecko začalo veřejně podporovat myšlenku vzniku palestinského státu, kritizovat jakékoli izraelské vojenské aktivity, jednou z posledních událostí byla aféra na turecké lodi Mavi Marmara, jež velmi špatné a vypjaté vztahy Turecka a Izraele potvrdila.

Zahraničně-politické vztahy Turecka s uvedenými zeměmi změnil svůj charakter po roce 2002 bezesporu z důvodu implementace Davutoğluovy doktríny strategické hloubky a politiky nulových problémů se sousedy do stranického programu Erdoğanovy politické strany. Velký význam měly v tomto ohledu však jistě také ekonomické zájmy Turecka, které bezesporu determinovaly zahraničně-politické vztahy s analyzovanými zeměmi. Turecké ekonomické motivace lze pozorovat primárně ve vztahu Turecka k Íránu, jelikož Turecko pro dosažení svých vlastních cílů, tj. získat významnou roli nejen v regionu ale také ve světě, Írán potřebovalo. V cestě k dosažení tohoto cíle Turecku napomáhal íránský zemní plyn proudící přes Ankaru dále do Evropy. Vzhledem k této turecké potřebě Íránu byl Tureckem například obhajován íránský jaderný program. Podle samotného Ahmeta Davutoğlua byla implementace jeho vize největším přínosem pro vztahy Turecka se Sýrií. I v rámci bilaterálních vztahů těchto dvou zemí lze pozorovat turecké ekonomické motivace, a to primárně v devadesátých letech, kdy pro dosažení svých vlastních zájmů využívalo Turecko otázku regionálních řek, vydíralo Sýrii omezením průtoku řeky Eufrat v případě nesplnění jeho podmínek. Ve srovnání s vývojem v poslední dekádě dvacátého století narostl počet státních návštěv, vzájemných kontaktů a spolupráce. Velmi významný vliv Davutoğluovy politiky lze pozorovat i na turecko-izraelských vztazích. Nová vize Turecka po roce 2002 slibovala omezení vzájemné spolupráce Turecka se Západem. Izrael byl vždy svými západními spojenci podporován, a proto na něj byla tato vize ve velké míře aplikována. Byly

přerušeny diplomatické vztahy těchto dvou zemí, turecká vláda se veřejně postavila na stranu Palestinců v izraelsko-palestinském konfliktu.

Na základě všech výše uvedených fakt lze tedy potvrdit úvodní hypotézu diplomové práce, tedy že pod vedením Strany spravedlnosti a rozvoje se změnila zahraniční politika Turecké republiky v tom smyslu, že po zapracování Davutoğluovy doktríny strategické hloubky se začala turecká zahraniční politika otáčet více na Východ ke svým regionálním partnerům, což nám potvrzuje zkoumaný vývoj vztahů s Íránem a Sýrií, a méně spolupracovat se státy Západu, což můžeme pozorovat na vývoji vztahů s Izraelem, jež byl západními klíčovými hráči vždy podporován.

9 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

AKÇAPAR, Burak. *Turkey's new European era: foreign policy on the road to EU membership*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 2007. ISBN 0742554015.

AZAK, Umut. *Islam and secularism in Turkey: Kemalism, religion and the nation state*. New York: Distributed in the USA by Palgrave Macmillan, 2010. International library of twentieth century history, 27. ISBN 978-1-84885-263-1.

BARAN, Zeyno. *Torn Country: Turkey Between Secularism and Islamism*. Kalifornie: Hoover Press, 2010. 173 s. ISBN 978-0-8179-1146-1.

BENGIO, Ofra. *The Turkish-Israeli relationship: changing ties of Middle Eastern outsiders*. New York: Palgrave Macmillan, 2004. ISBN 978-0-230-62033-9.

BENNETT, Clinton. *Muslim women of power: gender, politics, and culture in Islam*. New York: Continuum, 2010, s. 109. ISBN 978-0-8264-0087-1.

BERKES, Niyazi. *The development of secularism in Turkey*. New York: Routledge, 1998. ISBN 0415919827.

BRANDELL, Inga. *State frontiers: borders and boundaries in the Middle East*. New York: I.B. Tauris, 2006. ISBN 9781845110765.

Center for Strategic and International Studies (CSIS). *Turkey's Evolving Dynamics: Strategic Choices for U.S. – Turkey Relations*. Washington, DC: CSIS, 2009. 103 s. ISBN 978-0-8920-6576-9.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring*. In: Turkey Policy Brief Series, No. 3, pp. 1-9 [online]. 2012 [cit. 4.10.2017]. Dostupný z: http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/04/vision_paper_TFP2.pdf.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*. In: *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, pp. 77-96 [online]. 2008 [cit. 15.4.2018]. Dostupný z: <http://file.setav.org/Files/Pdf/ahmet-davutoglu-turkeys-foreign-policy-vision-an-assessment-of-2007.pdf>.

DAVUTOĞLU, Ahmet. *Turkey's Zero Problems Foreign Policy*. In: *Foreign Policy* [online]. 20. 05. 2010 [cit. 14.4.2014]. Dostupný z: <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>.

EISENBERG, Laura Zittrain. a Neil CAPLAN. *Negotiating Arab-Israeli peace: patterns, problems, possibilities*. 2nd ed. Bloomington, Ind.: Indiana University Press, 2010. ISBN 0-253-33368-7.

ENDE, Werner. *Islam in the World Today: A Handbook of Politics, Religion, Culture and Society*. 5th paperback ed. USA: Cornell University Press, 2010. 1128 s. ISBN 978-0-8014-4571-2.

FAWCET, Louise. *International Relations of the Middle East*. Oxford: Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-1996-0827-0.

FULLER, Graham E. *The new Turkish republic: Turkey as a pivotal state in the Muslim World*. Washington D. C.: US Institute of Peace Press, 2008. 196 s. ISBN 978-1-60127-019-1.

GHANEM, As'ad. *Palestinian politics after Arafat: a failed national movement*. Bloomington: Indiana University Press, 2010. ISBN 978-0-253-35427-3.

GRIGORIADIS, Ioannis N. *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy*. Hellenic Foundation for European and Foreign Policy [online]. 2010 [cit. 15.3.2018]. Dostupný z: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2010/05/KEIMENO-EPΓΑΣΙΑΣ-8_2010_loGrigoriadis1.pdf.

GÖÇEK, Fatma M. *The Transformation of Turkey: Redefining State and Society from the Ottoman Empire to the Modern Era*. London: I. B. Tauris, 2011. ISBN 978-1-8488-5611-0.

HABIBI, Nader. *Turkey and Iran: Growing Economic Relations Despite Western Sanctions*. Middle East Brief. May 2012, No. 62. 2012. Dostupné z: <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB62.pdf>.

HALE, M. William. *Turkish politics and the military*. New York: Routledge, 1994. ISBN 0415024552.

HEPER, Metin. a Sabri. SAYARI. *Political leaders and democracy in Turkey*. Lanham, Md.: Lexington Books, 2002. ISBN 0739103520.

HOGAN, Michael J. *The End of the Cold War: its meaning and implications*. New York: Cambridge University Press, 1992. ISBN 0521437318.

CHAURASIA, Radhey Shyam. *History of Middle East*. Nové Dillí: Atlantic publishers & distributors, 2005. ISBN 81-269-0448-8.

International Day of Solidarity with the Palestinian People. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs* [online]. 2011 [cit. 8.4.2018]. Dostupný z: <http://www.mfa.gov.tr/international-day-of-solidarity-with-the-palestinian-people.en.mfa>.

JAMES, C. Carolyn, Özdamar ÖZGÜR. *Modeling Foreign Policy and Ethnic Conflict: Turkey's Policies Towards Syria*. Foreign Policy Analysis, Volume 5, Issue 1, 2009. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1743-8594.2008.00081.x/full>.

JEŽOVÁ, Michaela a Helena BURGROVÁ, ed. *Současný Blízký východ: politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2011. ISBN 978-80-87474-45-7.

KAPUCU, Naim a Hamit PALABIYIK. *Turkish public administration from tradition to the modern age*. Ankara: USAK, International Strategic Research Organization, 2008. ISBN 6054030019.

KREISER, Klaus, Christoph K. NEUMANN a Petr KUČERA. *Dějiny Turecka*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-012-8.

KROPÁČEK, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha: 2011. ISBN 978-80-7021-925-6.

KUMRAL, Mehmet Akif. *Rethinking Turkey-Iraq relations: the dilemma of partial cooperation*. New York: Palgrave Macmillan, 2016. Middle East today. ISBN 978-1-137-56123-7.

LARRABEE, F. Stephen a Alireza NADER. *Turkish-Iranian relations in a changing Middle East*. Santa Monica, CA: RAND, 2013. ISBN 978-0-8330-8011-0.

LIEL, Alon. *Turkey in the Middle East: oil, Islam, and politics*. Boulder, Co.: Lynne Rienner Publishers, 2001. ISBN 1555879098.

MAFINEZAM, Alidad a Aria. MEHRABI. *Iran and its place among nations*. Westport, Conn.: Praeger, 2008. ISBN 0275999262.

Middle East record. Tel Aviv: Israel Oriental Society, Reuven Shiloah Research Center, 1960. ISSN 0076-8529.

MIKABERIDZE, Alexander. *Conflict and conquest in the Islamic world: a historical encyclopedia*. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2011. ISBN 978-1-5988-4337-8.

NAS, F. Tevfik. *Tracing the Economic Transformation of Turkey from the 1920s to EU accession*. 1st paperback ed. Netherland: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. ISBN 978-90-04-16792-6.

NOHLEN, Dieter, Florian GROTZ a Christof HARTMANN, ed. *Elections in Asia and the Pacific: data handbook*. Oxford: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-924959-8.

ORAN, Baskın, ed. *Turkish foreign policy, 1919-2006: facts and analyses with documents*. Salt Lake City: University of Utah Press, 2010. Utah series in Turkish and Islamic studies. ISBN 978-0-87480-904-6.

Ottomanism. *Religious Literacy Project*. [online]. 2018 [cit. 07.01.2018]. Dostupné z: <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/ottomanism>.

ÖZBUDUN, Ergun. *The constitutional system of Turkey: 1876 to the present*. New York: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 978-0-2301-2100-3.

ÖZYÜREK, Esra. *The politics of public memory in Turkey*. Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, 2007. ISBN 978-0-8156-3131-6.

PANDEY, Kshama a Pratibha UPADHYAY. *Promoting global peace and civic engagement through education*. Hershey, PA: Information Science Reference, an imprint of IGI Global, 2016.

PARK, Bill. *Modern Turkey: people, state and foreign policy in a Globalised World*. London: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-44371-5.

PARLA, Taha a Andrew DAVISON. *Corporatist ideology in Kemalist Turkey*. Syracuse, NY: Syracuse University Press, 2004. ISBN 0815630549.

Party Programme. *AK Parti* [online]. 2014 [cit. 19.3.2018]. Dostupný z: <http://www.akparti.org.tr/english/akparti/parti-programme>.

PHILLIPS, Christopher. *Turkey's Syria Problem*. Public Policy Research. Vol. 19, Issue 2. s. 137. 2012. Dostupné online: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-540X.2012.00698.x/abstract>.

PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha: Libri, 2006. Stručná historie států. ISBN 80-7277-323-2.

Policy of Zero Problems with Neighbors. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs*. [online]. 2011 [cit. 16.3.2018]. Dostupný z: <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>.

PONÍŽILOVÁ, Martina. *Regionální řád a mocnosti Blízkého východu: formování blízkovýchodního řádu na pozadí soupeření regionálních mocností v letech 1945-2015*. Praha: Dokořán, 2016. ISBN 978-80-7363-813-9.

President Mahmoud Abbas of Palestine Pays an Official Visit to Turkey. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs* [online]. 2012 [cit. 8.4.2018]. Dostupný z: <http://www.mfa.gov.tr/president-mahmoud-abbas-of-palestine-pays-an-official-visit-to-turkey.en.mfa>.

RABASA, Angel. *The Rise of Political Islam in Turkey*. Pittsburgh: RAND Corporation, 2008. ISBN 978-0-8330-4457-0.

Relations between Turkey-Syria. *Republic of Turkey: Ministry of Foreign Affairs* [online]. 2011 [cit. 19.3.2018]. Dostupný z: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-syria.en.mfa>.

RUBIN, Barry M. a Metin. HEPER. *Political parties in Turkey*. Portland, OR: Frank Cass, 2002. ISBN 0714682470.

SIEGL, Erik. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-80-87558-14-0.

ŞIŞMAN, Cengiz. *The burden of silence: Sabbatai Sevi and the evolution of the Ottoman-Turkish dönmes*. New York, NY: Oxford University Press, 2015. ISBN 978-0-1902-4405-7.

SOKULLU, Ebru. *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-First Century*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishing Group, 2012. ISBN 978-0-7391-4873-0.

STANSFIELD, Gareth a Mohammed SHAREEF. *The Kurdish question revisited*. London: Hurst & Company, 2017. ISBN 1849045623.

ŠMÍD, Tomáš. *Vybrané konflikty o zdroje a suroviny*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5351-9.

TANZI, Denis. *Turkish-Israeli Relations: New Perspectives*. Dostupné z: http://www.academia.edu/459781/TURKISH-ISRAELI_RELATIONS_NEW_PERSPECTIVES.

TERZI, Özlem. *The Influence of the European Union on Turkish Foreign Policy*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2010. ISBN 978-0-7546-9662-9.

Turecko-izraelské détente: Mavi Marmara vs. společné zájmy. *Oficiální portál Informačního centra o NATO* [online]. 23. 04. 2013 [cit. 8.4.2018]. Dostupný z: http://www.natoaktual.cz/turecko-izraelske-detente-mavi-marmara-vs-spolecne-zajmy-pz9/na_analyzy.aspx?c=A130423_150223_na_analyzy_m02.

Turkish-Israeli Relations: Their Rise and Fall. *Middle East Policy Council* [online]. 2017 [cit. 9.4.2018]. Dostupné z: <http://www.mepc.org/turkish-israeli-relations-their-rise-and-fall>.

Who are Kurdistan Workers' Party (PKK) rebels? – BBC News. *BBC – Homepage* [online]. 4.11.2016 [cit. 26.2.2018]. Dostupný z: <http://www.bbc.com/news/world-europe-20971100>.

WILSON, M. Thomas a Hastings DONNAN, ed. *Border identities: nation and state at international frontiers*. New York: Cambridge University Press, 1998. ISBN 0-521-58745-X.

YANIKDAĞ, Yücel. *Healing the nation: prisoners of war, medicine and nationalism in Turkey, 1914-1939*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014. ISBN 0748695893.

YEŞILADA, Birol. *EU-Turkey Relations in the 21st Century*. New York: Routledge, 2012. 169 s. ISBN 978-0-4156-3935-4.

Zemětřesení v Turecku si vyžádalo více než 17 tisíc životů – ČT24 – Česká televize. *Česká televize*. [online]. 17.8.2008 [cit. 9.4.2018]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1444680-zemetreseni-v-turecku-si-vyzadalo-vice-nez-17-tisic-zivotu>.

10 RESUMÉ

My master thesis assumes a change in the character of Turkish foreign policy after 2002. In 2002 Development and Justice Party won the Turkish parliamentary elections. This political party included in its party's program Ahmet Davutoğlu's doctrine of strategic depth containing a policy of zero problems with neighbors. This policy worked with a vision of the historical and geographical significance of Turkey. Based on these considerations, Turkey should build its strategic position within the Middle East. The country should work more closely with its neighbors in the region and co-operate less with the West as the United States of America or the European Union. In the context of integrating this policy into the party's program, Turkish foreign policy has indeed changed. The master thesis follows the development of relations of Turkey with Iran, Syria and Israel in two periods. The first period follows the development of foreign-political relations during 1990s, the second period analyses a change of relations under the leadership of Development and Justice Party between 2002 and 2011. In all cases the results of the comparative analysis of the master thesis confirm the change in the character of foreign-political relations. A very good partnership between Turkey and Israel in the last decade of the twentieth century has changed in the new millennium, Turkey ceased to support Israel in the Israeli-Palestinian conflict and, on the contrary, its support was directed towards the Palestinians. Turkish-Iranian and Turkish-Syrian relations, which were not good in the 1990s, started to develop very positively after 2002. The number of state visits has increased and many agreements on mutual cooperation have been signed. The master thesis also talks about economic factors that affected to a large extent the mutual relations between Turkey and the monitored countries, namely the issue of sharing regional water sources and the transfer of natural gas flowing from Iran through Ankara to Europe.